МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ

ЗАКОНОМІРНОСТІ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ

Методичні рекомендації
до практичних завдань
для здобувачів вищої освіти
спеціальності С1 «Економіка та міжнародні економічні відносини (за спеціалізаціями)»
освітньо-наукової програми «Економіка»
третього (освітньо-наукового) рівня

Харків
ХНЕУ ім. С. Кузнеця
2026

УДК 33.012.2(072.034)
З-19

Укладач О. В. Іванісов

Затверджено на засіданні кафедри соціальної економіки.
Протокол № 6 від 09.12.2025 р.

Самостійне електронне текстове мережеве видання

Закономірності розвитку соціально-економічних систем [Елек-
З-19 тронний ресурс] : методичні рекомендації до виконання практичних завдань для здобувачів вищої освіти спеціальності С1 «Економіка та міжнародні економічні відносини (за спеціалізаціями)» освітньо-наукової програми «Економіка» третього (освітньо-наукового) рівня / уклад. О. В. Іванісов. – Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2026. – 96 с.

Наведено практичні завдання за кожною темою навчальної дисципліни та методичні рекомендації щодо їх виконання. Запропоновано практичні завдання для оцінювання здобутих знань і набутих навичок.

Рекомендовано для здобувачів вищої освіти спеціальності С1 «Економіка та міжнародні економічні відносини (за спеціалізаціями)» освітньо-наукової програми «Економіка» третього (освітньо-наукового) рівня.

УДК 33.012.2(072.034)

© Харківський національний економічний
університет імені Семена Кузнеця, 2026

Вступ

У сучасному світі соціально-економічні системи постійно зіштовхуються із такими складними викликами, як глобалізація, економічні кризи, соціальна нерівність, технологічні зміни та екологічні проблеми. Розуміння закономірностей їхнього розвитку дозволяє ефективно адаптуватися до змін і передбачати їхні наслідки. Вивчення закономірностей розвитку соціально-економічних систем дозволяє поєднати теоретичні знання з практичними інструментами для прийняття рішень. Це особливо важливо для фахівців, які працюють у сфері економіки, управління, планування та прогнозування. Розуміння закономірностей розвитку соціально-економічних систем є ключовою компетентністю для сучасних фахівців. Це дозволяє ефективно аналізувати ринки, прогнозувати соціально-економічні тенденції та розробляти стратегії розвитку на різних рівнях – від локального до глобального. Вивчення цієї навчальної дисципліни сприяє усвідомленню принципів сталого розвитку, що є критично важливим для забезпечення балансу між економічним зростанням, соціальною справедливістю та екологічною стійкістю.

Метою вивчення навчальної дисципліни «Закономірності розвитку соціально-економічних систем» є формування у здобувачів вищої освіти комплексних знань та вмінь стосовно теоретико-методологічних засад розвитку соціально-економічних систем у сучасних економічних умовах.

Для досягнення мети поставлені такі основні завдання:

сформувати уявлення про сутність, структуру та типи розвитку соціально-економічних систем;

розуміти основні засади розвитку соціально-економічних систем;

розуміти концепцію діагностики середовища функціонування соціально-економічних систем;

мати уявлення про особливості розвитку конкурентоспроможності соціально-економічних систем;

розуміти основи управління організацією як соціально-економічною системою;

сформувати уявлення про загальні засади управління розвитком регіональних соціально-економічних систем, реалізацію механізму формування та реалізації стратегії розвитку регіону;

визначати перспективні напрями розвитку національних економічних стратегій соціально-економічних систем та глобальних стратегій розвитку соціально-економічних систем.

Об’єктом вивчення навчальної дисципліни є соціально-економічна система як складне, багаторівневе та динамічне утворення, що охоплює економічні відносини, соціальні інститути, форми організації виробництва та управління, механізми розподілу й споживання ресурсів.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є виявлення сутності, специфіки та механізмів функціонування і трансформації соціально-економічних систем на різних рівнях організації суспільного життя.

Для забезпечення належного рівня оволодіння здобувачами вищої освіти навчальним матеріалом під час практичних занять викладач застосовує систему взаємопов’язаних навчальних заходів із метою формування професійних компетентностей.

Результати навчання та компетентності, які формує навчальна дисципліна, визначено в табл. 1.

Таблиця 1

Результати навчання та компетентності, які формує навчальна дисципліна

Результати навчання	Компетентності, якими має оволодіти здобувач вищої освіти
РН1	ЗК1, СК6
РН2	ЗК3, СК5
РН3	СК8
РН4	СК6
РН9	СК6
РН10	СК6
РН11	СК8

Примітка.

ЗК1. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

ЗК3. Здатність працювати в міжнародному контексті.

СК5. Здатність виявляти, поглиблено аналізувати та вирішувати проблеми дослідницького характеру у сфері економіки з урахуванням економічних ризиків та можливих соціально-економічних наслідків, оцінювати та забезпечувати якість виконуваних досліджень, у тому числі з питань європейської та євроатлантичної інтеграції.

СК6. Здатність обґрунтовувати та готувати економічні рішення на основі розуміння закономірностей розвитку соціально-економічних систем і процесів із застосуванням математичних методів та моделей.

СК8. Здатність визначати нові тренди і тенденції розвитку соціально-економічних явищ і процесів, виявляти причинно-наслідкові зв’язки із застосуванням креативних технологій у здійсненні наукових досліджень.

РН1. Мати передові концептуальні та методологічні знання з економіки, управління соціально-економічними системами і на межі предметних галузей, а також дослідницькі навички, достатні для проведення фундаментальних і прикладних досліджень на рівні світових досягнень з відповідного напряму.

РН2. Глибоко розуміти базові (фундаментальні) принципи та методи економічних наук, а також методологію наукових досліджень, створювати нові знання у сфері економіки з метою досягнення економічного та соціального розвитку в умовах глобалізації.

РН3. Розробляти та досліджувати фундаментальні та прикладні моделі соціально-економічних процесів і систем, ефективно використовувати їх для отримання нових знань та/або створення інноваційних продуктів у економіці та дотичних міждисциплінарних напрямах.

РН4. Застосовувати сучасні інструменти і технології пошуку, оброблення та аналізу інформації, зокрема, статистичні методи аналізу великих масивів даних та/або складної структури, спеціалізоване програмне забезпечення та інформаційні системи.

РН9. Формулювати і перевіряти гіпотези; використовувати для обґрунтування висновків належні докази, зокрема, результати теоретичного аналізу, емпіричних досліджень і математичного та/або комп’ютерного моделювання, наявні літературні дані.

РН10. Застосовувати креативні технології та математичні методи і моделі під час здійснення наукових досліджень та виявлення причинно-наслідкових зв’язків і тенденцій розвитку економічних явищ та процесів.

РН11. Пропонувати нові рішення в соціально-економічній сфері для забезпечення збалансованого соціально-економічного розвитку в новій світовій соціоекономічній реальності.

Метою практичних занять є формування у здобувачів вищої освіти уміння застосовувати теоретичні положення та концепції до аналізу реальних соціально-економічних процесів, явищ і ситуацій. Практична робота спрямована на розвиток здатності ідентифікувати закономірності та чинники, що визначають поведінку й еволюцію соціально-економічних систем, моделювати їхній розвиток, оцінювати наслідки управлінських рішень та обґрунтовувати варіанти оптимізації функціонування таких систем у різних умовах. Вона також допомагає поглиблювати навички аналітичного мислення, критичного оцінювання тенденцій та формування рекомендацій для забезпечення соціально-економічного розвитку.

Змістовий модуль 1. Теоретичні засади функціонування та розвитку соціально-економічних систем

Тема 1. Сутність, структура та типологія моделей соціально-економічних систем

Мета – формування у здобувачів вищої освіти здатності глибоко розуміти природу, будову та динаміку соціально-економічних систем різних рівнів, а також уміння застосовувати теоретичні положення до аналізу їхніх компонентів, середовищ та принципів функціонування. Практичне заняття спрямоване на розвиток уміння застосовувати системний підхід для комплексного оцінювання стійкості та перспектив розвитку соціально-економічних систем.

Основні питання

1.1. Соціально-економічні системи: поняття, основні характеристики, класифікація. Міжнародний, національний, регіональний, секторальний, організаційний виміри соціально-економічних систем.

1.2. Загальні засади функціонування соціально-економічних систем.

1.3. Мікро- та макросередовище функціонування соціально-економічних систем.

1.4. Засади сталого розвитку соціально-економічних систем.

Ключові слова: соціально-економічні системи, структура системи, типологія систем, мікросередовище, макросередовище, сталий розвиток, системний підхід, взаємодія компонентів.

Рекомендована література: [2; 6; 8; 9; 17; 19].

Практичні завдання

Завдання 1.1. Діагностичне завдання: провести діагностику кондитерської галузі України за допомогою моделі «П’ять сил Портера».

Мета завдання: формування у здобувачів вищої освіти здатності застосовувати модель «П’ять сил Портера» для комплексного оцінювання конкурентного середовища кондитерської галузі, визначення інтенсивності ринкової боротьби, сили впливу ключових учасників та чинників,

що формують галузеву привабливість. Виконання завдання сприяє розвитку навичок аналітичного мислення, уміння ідентифікувати загрози й можливості, оцінювати стратегічні позиції підприємств і робити обґрунтовані висновки щодо перспектив та умов розвитку галузі.

Діагностичне завдання – це практичне аналітичне завдання, спрямоване на виявлення стану, особливостей, проблем і тенденцій розвитку певного об’єкта, явища чи процесу. Його сутність полягає у проведенні цілеспрямованого оцінювання з використанням відповідних методів та інструментів, що дозволяє визначити ключові характеристики, рівень ефективності, сильні та слабкі сторони, а також чинники, які впливають на функціонування об’єкта дослідження.

Методичні рекомендації

Модель «П’ять сил Портера» (або «П’ять конкурентних сил Портера») – це інструмент стратегічного аналізу, розроблений Майклом Портером. Вона допомагає оцінити конкурентне середовище компанії та визначити фактори, які впливають на її прибутковість.

Для виконання діагностичного завдання з оцінювання кондитерської галузі України за допомогою моделі «П’ять сил Портера» рекомендовано:

1. Ознайомитися з теоретичними основами моделі та її складових, щоб чітко розуміти, як кожна сила впливає на конкурентне середовище кондитерської галузі України. У моделі відокремлюють п’ять основних сил, що формують конкурентний тиск у галузі. Розглянемо ці сили:

загроза появи нових конкурентів. Це ризик того, що в галузь увійдуть нові гравці, які збільшать конкуренцію. Рівень загрози залежить від: бар’єрів для входження (наприклад, високі початкові витрати, складні технології, доступ до каналів збуту); ефекту масштабу; лояльності клієнтів до існуючих брендів; регулювання та ліцензування;

сила постачальників. Постачальники можуть чинити тиск, підвищуючи ціни або знижуючи якість продукції/послуг. Їхній вплив залежить від: концентрації постачальників на ринку; унікальності їхньої продукції; можливості компанії перейти до альтернативних постачальників; залежності постачальників від галузі компанії;

сила покупців (споживачів). Споживачі можуть вимагати зниження цін або покращення якості. Їхній вплив залежить від: концентрації покупців;

легкості переходу до конкурентів; чутливості до ціни; важливості продукту для бізнесу або життя покупця;

загроза появи замінників (субститутів). Це ризик того, що товари чи послуги будуть замінені альтернативами. Рівень загрози залежить від: наявності товарів-замінників; ціни та якості замінників; рівня лояльності до поточного продукту;

інтенсивність конкуренції в галузі. Це рівень суперництва між існуючими гравцями. Конкуренція посилюється через: велику кількість конкурентів; однорідність продуктів; високі постійні витрати; низькі темпи зростання ринку.

2. Дослідити історичний розвиток кондитерського ринку в Україні, його структуру, основних гравців, частки ринку, рівень концентрації виробників, а також тенденції споживчого попиту та переваги клієнтів. Важливим етапом є аналіз зовнішніх і внутрішніх факторів, що формують умови функціонування галузі: економічних, соціальних, технологічних, політичних та екологічних.

3. Після збирання даних слід детально оцінити кожну з п’яти сил Портера. Це містить аналіз інтенсивності конкуренції серед існуючих підприємств, загрози входження нових гравців, сили постачальників і споживачів, а також потенційного впливу замінників продукції. Варто звертати увагу на взаємозв’язки між силами, оскільки їхня комбінація визначає загальну привабливість та рівень конкурентності галузі. Особливу увагу рекомендовано приділити кількісним і якісним показникам: частці ринку ключових підприємств, динаміці виробництва та продажів, рівню цін, бар’єрам входу та виходу з ринку, технологічним інноваціям, логістичним та маркетинговим аспектам, а також поведінці споживачів і постачальників. Це дозволяє отримати об’єктивну оцінку позиції галузі на ринку та виявити сильні й слабкі сторони.

4. На завершальному етапі слід сформувати структуровані висновки щодо конкурентної ситуації, виявити загрози та можливості для розвитку галузі, а також підготувати рекомендації щодо підвищення конкурентоспроможності окремих підприємств та галузі загалом. Виконання завдання в такий спосіб не лише допомагає закріпити теоретичні знання, але й розвиває практичні навички аналітичної роботи, критичного мислення та прийняття обґрунтованих управлінських рішень.

Завдання 1.2. Вивчення понятійно-категоріального апарату теми

Мета завдання: формування здатності визначати та грамотно використовувати науковий апарат та основні категорії навчальної дисципліни.

Методичні рекомендації

Уважно прочитайте поняття та визначення, наведені в табл. 2, вставте пропущені. Для виконання завдання можна скористатися конспектом лекцій або презентацією (на сайті ПНС ХНЕУ ім. С. Кузнеця).

Таблиця 2

Ключові поняття теми 1

Поняття	Визначення
–	Структурована сукупність взаємопов'язаних компонентів, які функціонують як єдине ціле для досягнення певних цілей або підтримання певних процесів
Мікросередовище функціонування соціально-економічних систем	–
–	Складні структури, які поєднують економічні, соціальні та політичні елементи для забезпечення виробництва, розподілу, обміну та споживання товарів і послуг у суспільстві
Соціально-економічна система	–
Макросередовище функціонування соціально-економічних систем	–
–	Концепція, яка передбачає інтеграцію економічних, соціальних і екологічних аспектів у процеси планування та управління
Економічна сталість	–
Соціальна сталість	–
Екологічна сталість	–
Інституційна сталість	–

Питання для роздумів і обговорення

1. Які ключові характеристики дозволяють віднести явище до категорії соціально-економічної системи; чим вони відрізняються від характеристик інших систем?

2. Яким чином історичний розвиток економічної науки у XVII – XVIII століттях вплинув на формування концепцій соціально-економічних систем?

3. Як розвиток соціальних наук у XIX столітті розширив розуміння взаємозв'язку економічних, політичних і соціальних компонентів у суспільстві?

4. У чому полягає внесок теорій систем XX століття у сучасні моделі функціонування соціально-економічних систем?

5. Як сучасні підходи кінця XX – XXI століть змінюють розуміння взаємодії компонентів системи на міжнародному та національному рівнях?

6. Які основні компоненти соціально-економічної системи і як їхня взаємодія забезпечує цілісність і стійкість системи?

7. Як різні виміри соціально-економічної системи – міжнародний, національний, регіональний, секторальний та організаційний – впливають на прийняття управлінських рішень?

8. Які типи соціально-економічних систем можна виокремити, які критерії визначають їхню класифікацію?

9. У чому полягає сутність взаємодії економічних, соціальних та політичних компонентів у забезпеченні функціонування системи?

10. Як ринкові механізми впливають на рівновагу між економічними та соціальними інтересами у системі?

11. Які принципи соціальної справедливості є ключовими для стабільного розвитку соціально-економічних систем і як їх реалізують на практиці?

12. Як взаємодія між суб'єктами мікросередовища впливає на оперативну ефективність соціально-економічної системи?

13. Які економічні, соціокультурні та технологічні чинники формують середовище функціонування системи на мікрорівні?

14. Як правове середовище забезпечує стабільність і передбачуваність розвитку соціально-економічних систем?

15. Яким чином суб'єкти макросередовища впливають на стратегічні пріоритети системи; які взаємозв'язки між ними є критичними для розвитку галузей і регіонів?

16. Які економічні, політичні, соціокультурні, технологічні та екологічні чинники макросередовища визначають конкурентоспроможність системи в глобальному контексті?

17. Як концепція сталого розвитку інтегрує економічну, соціальну та екологічну сталість у стратегії функціонування СЕС?

18. У чому полягає роль інституційної сталості для довгострокової ефективності та адаптивності системи?

19. Як системний підхід дозволяє комплексно оцінювати взаємозв'язки компонентів, чинників середовища та принципів функціонування системи?

Тестові завдання з теми 1

1. Структурована сукупність взаємопов'язаних компонентів, які функціонують як єдине ціле для досягнення певних цілей або підтримання певних процесів – це:

а) механізм;

б) система;

в) структура;

г) комплекс.

2. Які типи систем включають концептуальні моделі, такі як математичні системи, інформаційні системи або економічні моделі. Ці системи функціонують на основі теоретичних або алгоритмічних принципів:

а) абстрактні системи;

б) соціальні системи;

в) фізичні системи;

г) традиційні системи.

3. Основними компонентами соціально-економічних систем є:

а) економічні відносини;

б) соціальні структури;

в) політичні інститути;

г) культурні аспекти.

4. У рамках якого виміру соціально-економічні системи розглядають у межах конкретних географічних регіонів, які можуть бути частинами однієї країни або між кількома країнами:

а) національний вимір;

б) секторальний вимір;

в) міжнародний вимір;

г) регіональний вимір?

5. Основними елементами соціально-економічних систем є:

а) економічні компоненти;

б) соціальні компоненти;

в) психологічні компоненти;

г) політичні компоненти.

6. Сталий розвиток соціально-економічних систем – це концепція, яка передбачає інтеграцію:

а) економічних аспектів;

б) соціальних аспектів;

в) екологічних аспектів;

г) політичних аспектів.

7. Загальний план дій, спрямований на досягнення довгострокових цілей в умовах невизначеності, – це:

а) тактика;

б) планування;

в) прогнозування;

г) стратегія.

8. Процес цілеспрямованого, системного й довгострокового планування, спрямованого на досягнення визначених стратегічних цілей організації, держави або соціально-економічної системи, – це:

а) стратегічне управління;

б) стратегічний розвиток;

в) тактичне управління;

г) тактичний розвиток.

9. Процес, що охоплює управління взаємодією між соціальними та економічними компонентами організацій або регіонів з метою забезпечення сталого розвитку, ефективності та балансу інтересів різних груп – це:

а) стратегічне управління соціально-економічними системам;

б) тактичне управління соціально-економічними системам;

в) стратегічне планування соціально-економічних систем;

г) стратегічне прогнозування соціально-економічних систем.

Тема 2. Основні засади стратегічного управління соціально-економічними системами

Мета – опанування теоретичних і прикладних засад стратегічного управління соціально-економічними системами, формування здатності розуміти сутність ключових категорій: стратегії, управління, розвитку та стратегічного розвитку, а також у засвоєнні сучасних тенденцій, що визначають напрям трансформації СЕС в умовах інноваційності, цифровізації, глобалізації та сталості.

Основні питання

2.1. Поняття стратегічного управління соціально-економічними системами.

2.2. Еволюція концепції стратегічного управління соціально-економічними системами.

2.3. Стратегічне планування в системі стратегічного управління соціально-економічними системами.

2.4. Діагностика середовища функціонування соціально-економічних систем.

Ключові слова: стратегія, управління, стратегічний розвиток, соціально-економічні системи, стратегічне планування, діагностика середовища, PESTEL-аналіз, SWOT-аналіз, інновації та цифровізація, сталий розвиток.

Рекомендована література: [3; 5 – 7; 9; 11; 16; 19].

Практичні завдання

Завдання 2.1. Діагностичне завдання: провести діагностику внутрішнього середовища машинобудівної галузі України за допомогою SWOT-аналізу.

Мета завдання: формування здатності здійснювати глибоку та структуровану діагностику внутрішнього середовища машинобудівної галузі України на основі SWOT-аналізу, що дає змогу виявити сильні та слабкі сторони галузі, оцінити її потенціал і внутрішні обмеження, а також визначити ключові чинники, які впливають на її конкурентоспроможність і можливості подальшого розвитку. Виконання завдання спрямоване на розвиток уміння системно інтерпретувати результати SWOT-аналізу для формування обґрунтованих управлінських висновків і рекомендацій

щодо стратегічних пріоритетів та напрямів підвищення ефективності функціонування машинобудівної галузі.

Методичні рекомендації

SWOT-аналіз – це стратегічний інструмент, який дозволяє організаціям оцінити свої сильні та слабкі сторони, а також виявити можливості та загрози в зовнішньому середовищі. Назва SWOT є акронімом, що складається з перших літер англійських слів: Strengths (Сильні сторони), Weaknesses (Слабкі сторони), Opportunities (Можливості), Threats (Загрози). Цей метод широко використовують в стратегічному управлінні для формування стратегій, що максимально використовують конкурентні переваги та мінімізують ризики.

Перед початком виконання діагностичного завдання необхідно ознайомитися з теоретичними основами SWOT-аналізу та його складовими, щоб чітко розуміти, як сильні та слабкі сторони, а також виявлені можливості та загрози впливають на конкурентне середовище машинобудівної галузі України.

Основні компоненти SWOT-аналізу:

1. Сильні сторони (Strengths). Містять внутрішні ресурси та можливості, які надають організації конкурентні переваги. Це можуть бути: унікальні компетентності; висока якість продукції або послуг; сильний бренд або репутація; кваліфікований персонал; сучасна технологія.

2. Слабкі сторони (Weaknesses). Містять внутрішні обмеження або недоліки, які можуть заважати досягненню цілей. Це можуть бути: недостатні ресурси (фінансові, людські); відсутність певних компетентностей; низька якість продукції або послуг; неправильна організаційна структура.

3. Можливості (Opportunities). Містять позитивні зовнішні фактори, які організація може використовувати для досягнення своїх цілей. Це можуть бути: зростання ринку або нові сегменти споживачів; технологічні інновації; зміни в законодавстві, що можуть сприяти розвитку.

4. Загрози (Threats). Містять негативні зовнішні чинники, які можуть загрожувати діяльності організації. Це можуть бути: посилення конкуренції; економічні кризи або рецесії; зміни в регуляторному середовищі.

Процес проведення SWOT-аналізу внутрішнього середовища машинобудівної галузі України рекомендовано проводити за таким алгоритмом:

1. Підготовка: визначення цілей аналізу і формування робочої групи, яка буде відповідати за проведення SWOT-аналізу внутрішнього середовища машинобудівної галузі України.

2. Збирання даних: використання різних методів збирання інформації: опитування, інтерв'ю, аналіз вторинних даних, спостереження.

3. Аналіз: визначення сильних і слабких сторін машинобудівної галузі України на основі зібраної інформації; вивчення можливостей та загроз, що існують у зовнішньому середовищі.

4. Складання матриці SWOT (табл. 3): розроблення матриці, яка міститиме всі виявлені чинники:

у верхній частині розміщують сильні та слабкі сторони машинобудівної галузі України;

у нижній частині – можливості та загрози машинобудівної галузі України.

Таблиця 3

Матриця SWOT-аналізу машинобудівної галузі України

Чинники	Сильні сторони (S)	Слабкі сторони (W)
Можливості (O)	Стратегії SO	Стратегії WO
	+	-
	+	-
	+	-
Загрози (T)	Стратегії ST	Стратегії WT
	+	+
	+	+
	+	+

5. Оцінювання та інтерпретація: аналіз взаємозв'язків між компонентами SWOT. Наприклад, як сильні сторони можуть бути використані для реалізації можливостей або для подолання загроз у машинобудівній галузі України.

6. Розроблення стратегій: на основі отриманих даних формулюють стратегії:

максимізація сильних сторін: використання сильних сторін для реалізації можливостей;

мінімізація слабких сторін: зменшення впливу слабких сторін на діяльність;

захист від загроз: розроблення стратегій для уникнення негативного впливу загроз.

Переваги SWOT-аналізу:

1. Простота використання: SWOT-аналіз є зрозумілим і легким для реалізації інструментом, який може бути використаний у різних сферах.

2. Універсальність: метод можна застосовувати як для великих компаній, так і для малих підприємств або неприбуткових організацій.

3. Командна робота: залучення різних членів команди сприяє обміну ідеями та покращує обізнаність про бізнес.

4. Візуалізація інформації: матриця SWOT дозволяє чітко структурувати інформацію, що полегшує сприйняття та аналіз.

Обмеження SWOT-аналізу:

1. Суб'єктивність: виявлення сильних і слабких сторін може бути суб'єктивним і залежить від точки зору учасників.

2. Обмежений горизонт: SWOT-аналіз не завжди охоплює всі чинники, особливо у швидко змінюваному середовищі.

3. Необхідність регулярного оновлення: вимога постійного перегляду та оновлення аналізу відповідно до змін у середовищі.

SWOT-аналіз є важливим інструментом стратегічного управління, який дозволяє керівництву машинобудівної галузі України ідентифікувати свої сильні та слабкі сторони, а також можливості і загрози з зовнішнього середовища. Цей метод забезпечує чітке структуроване уявлення про ситуацію, що дозволяє розробляти ефективні стратегії для досягнення цілей і підвищення конкурентоспроможності галузі. Залучення різних учасників процесу сприяє більш глибокому аналізу та ухваленню зважених рішень.

Завдання 2.2. Ситуативне завдання: стратегічне планування машинобудівного підприємства «ТехПром Інжиніринг» у системі стратегічного управління машонобудівної галузі України.

Мета завдання: формування навичок стратегічного планування на прикладі машинобудівного підприємства «ТехПром Інжиніринг» включно з аналізом внутрішнього та зовнішнього середовища, визначенням стратегічних цілей, обґрунтуванням альтернатив розвитку та оцінювання ризиків для забезпечення довгострокової конкурентоспроможності.

Ситуативне завдання – це навчальне або практичне завдання, яке моделює конкретну реальну або можливо реальну ситуацію у професійній, соціальній чи економічній сфері і вимагає від здобувача вищої освіти ухвалення обґрунтованих рішень, вибору оптимальної стратегії дій або аналізу проблеми з урахуванням умов, обмежень та наявних

ресурсів. Його метою є розвиток аналітичного мислення, уміння оцінювати альтернативи та прогнозувати наслідки рішень у конкретному контексті, наближеному до реальної практики.

Ситуативне завдання.

Машинобудівне підприємство «ТехПром Інжиніринг» – середній український виробник аграрного обладнання, який упродовж двох десятиліть обслуговує фермерські господарства та агрохолдинги. Компанія сформувала стійку репутацію постачальника надійної техніки, однак за останні п’ять років її конкурентна позиція почала слабшати. Основними причинами стали технологічне відставання, уповільнення впровадження інноваційних рішень, недостатня цифровізація виробничих процесів та логістики, слабка система управління персоналом, зокрема відсутність програм розвитку компетентностей і механізмів стимулювання. Паралельно посилюється конкуренція як з боку внутрішніх виробників, так і міжнародних компаній, які активно входять на український ринок із сучасними, енергоефективними і цифровізованими рішеннями. Значний вплив на діяльність підприємства чинять зовнішні чинники: нестабільність валютного курсу, технологічне оновлення галузі, зміни в законодавстві, розвиток цифрової інфраструктури, коливання попиту та зростання витрат на імпортні комплектуючі.

Компанія знаходиться на етапі стратегічного перегляду своєї діяльності. Керівництво усвідомлює потребу не лише в оперативному реагуванні, а й у системному стратегічному плануванні, яке має забезпечити довгострокову стійкість та конкурентоспроможність. Для цього прийнято рішення провести стратегічне планування із залученням зовнішніх експертів та аналітиків.

У відповідності до завдання необхідно:

детально дослідити внутрішні аспекти роботи компанії, включаючи структуру управління, рівень технологічного забезпечення, якість виробничих процесів, кадровий потенціал, інноваційний розвиток, систему управління фінансами та комунікаціями;

обґрунтувати можливі стратегічні альтернативи та аргументувати, яку стратегію компанія повинна вибрати як основну та чому саме вона забезпечить стабільне стратегічне зростання;

підготувати узагальнений стратегічний висновок, у висновку необхідно показати, як сформовані стратегічні орієнтири вплинуть на розвиток підприємства, які управлінські підходи мають бути застосовані для їхньої

реалізації та як стратегічне планування може стати інструментом зміцнення позицій «ТехПром Інжиніринг» у сучасних умовах економічної та технологічної динаміки.

Методичні рекомендації

Виконання ситуативного завдання передбачає послідовне опрацювання теоретичних підходів і застосування інструментів стратегічного планування на практиці.

1. Перед початком роботи необхідно уважно ознайомитися з умовами ситуативного завдання та визначити ключові проблеми й виклики, з якими стикається підприємство. Важливо зануритися в контекст соціально-економічної системи, розглянувши підприємство як складний об’єкт, що функціонує у взаємодії із зовнішнім середовищем.

2. Здійснити комплексний аналіз середовища, застосувавши інструменти PESTEL-аналізу для оцінювання макрофакторів і SWOT-аналізу для визначення сильних і слабких сторін підприємства, а також його можливостей і загроз. У процесі виконання необхідно забезпечити логічний зв’язок між результатами аналізу та формуванням стратегічних цілей. Стратегічні цілі повинні відповідати реальним умовам функціонування підприємства, враховувати його ресурсний потенціал, специфіку ринку та сучасні тенденції розвитку галузі.

3. Обґрунтувати стратегічні альтернативи. Здобувачу вищої освіти потрібно показати, які варіанти розвитку є найбільш доцільними за умов наявних конкурентних позицій підприємства та можливостей зовнішнього середовища. Також необхідно продемонструвати вміння співвідносити стратегічні альтернативи з можливостями їхньої реалізації, оцінювати ризики та визначати потенційні результати впровадження вибраної стратегії.

4. Формування узагальнених висновків, що мають показати розуміння значення стратегічного планування для довгострокового розвитку соціально-економічних систем, а також здатність обґрунтовувати управлінські рішення.

Завдання 2.3. Вивчення понятійно-категоріального апарату теми

Мета завдання: формування здатності визначати та грамотно використовувати науковий апарат та основні категорії навчальної дисципліни.

Методичні рекомендації

Уважно прочитайте поняття та визначення, наведені в табл. 4, вставте пропущені. Для виконання завдання можна скористатися конспектом лекцій або презентацією (розміщена на сайті ПНС ХНЕУ ім. С. Кузнеця).

Таблиця 4

Ключові поняття теми 2

Поняття	Визначення
Стратегія	–
–	Систематичний підхід до планування і досягнення довгострокових цілей організації в умовах невизначеності
Управління	–
–	Процес кількісних і якісних змін, який передбачає прогресивне вдосконалення систем, організацій або окремих елементів у природі, суспільстві або економіці
–	Процес цілеспрямованого, системного й довгострокового планування, спрямованого на досягнення визначених стратегічних цілей організації, держави або соціально-економічної системи
Стратегічне управління	–
Стратегічне управління соціально-економічними системами	–
–	Процес визначення цілей, розроблення стратегій і заходів для їхнього досягнення, а також розподілу необхідних ресурсів у часі та просторі
Стратегічне планування	–
Діагностика середовища	–
–	Стратегічний інструмент, який використовують для оцінювання зовнішнього середовища організації, ураховуючи різноманітні чинники, що можуть впливати на її діяльність
–	Стратегічний інструмент, який дозволяє організаціям оцінити свої сильні та слабкі сторони, а також виявити можливості та загрози в зовнішньому середовищі
Трикутник сталого розвитку	–
Міжпоколінний підхід	–
Соціальна підсистема	–

Питання для роздумів і обговорення

1. Які внутрішні та зовнішні чинники слід ураховувати під час розроблення стратегії соціально-економічної системи?

2. Як визначити сильні та слабкі сторони підприємства або організації під час SWOT-аналізу?

3. Яким чином цифровізація може впливати на стратегічний розвиток соціально-економічної системи?

4. Як оцінити конкурентоспроможність підприємства на глобальному ринку в умовах міжнародної конкуренції?

5. Які критерії слід використовувати для формування стратегічних цілей організації?

6. Як забезпечити гнучкість та адаптивність організації до змін у зовнішньому середовищі?

7. У яких випадках доцільно застосовувати PESTEL-аналіз для діагностики середовища?

8. Які методи прогнозування найбільш ефективні для стратегічного планування в конкретному секторі економіки?

9. Як співвідносити стратегічні цілі з ресурсними можливостями організації?

10. Яким чином інновації можуть стати ключовим фактором реалізації стратегічної стратегії?

11. Як оцінити ризики та обмеження у процесі розроблення стратегії управління підприємством?

12. У чому полягає роль стратегічного планування в управлінні змінами в соціально-економічній системі?

13. Як визначити пріоритети стратегічного розвитку в умовах обмежених ресурсів?

14. Яким чином концепція сталого розвитку може бути інтегрована у стратегію підприємства?

15. Як системний підхід сприяє ефективності стратегічного управління соціально-економічними системами?

16. Які ключові етапи діагностики середовища необхідно пройти для обґрунтованого стратегічного планування?

17. Як оцінювати ефективність реалізації стратегії та її вплив на розвиток організації?

18. У чому полягає взаємозв’язок між стратегічним управлінням і управлінням операційною діяльністю?

Тестові завдання з теми 2

1. Система поглядів, ідей або принципів, що утворюють цілісне уявлення про певне явище, процес або об’єкт – це:

а) теорія;

б) методологія;

в) концепція;

г) закон.

2. У рамках якого етапу стратегічного планування відбувається визначення шляхів, якими організація буде досягати своїх цілей:

а) аналіз середовища;

б) визначення цілей;

в) розроблення стратегії;

г) реалізація стратегії.

3. У рамках якого етапу стратегічного планування відбувається перетворення стратегії у конкретні дії. Це містить: розподіл ресурсів, визначення відповідальних осіб, створення планів дій і контроль за їхнім виконанням:

а) моніторинг та оцінювання;

б) визначення цілей;

в) розроблення стратегії;

г) реалізація стратегії.

4. Недоліками стратегічного планування є:

а) упровадження нових стратегій може стикатися з опором з боку співробітників (опір змінам);

б) реалізація стратегічних планів може вимагати значних фінансових та людських ресурсів (нестача ресурсів);

в) зміни в зовнішньому середовищі можуть ускладнити точність прогнозів (невизначеність);

г) створює умови для відкритого обговорення цілей і стратегій, що сприяє залученню співробітників (прозорість).

5. Скільки етапів містить діагностики середовища функціонування соціально-економічних систем:

а) два;

б) п’ять;

в) сім;

г) три?

6. У рамках якої концепції стратегічного управління соціально-економічними системами було впроваджено Аджайл-управління (Agile management): гнучкий підхід, який передбачає швидку адаптацію до змін у зовнішньому середовищі, постійну зворотну реакцію та спільне прийняття рішень:

а) глобалізації та інформаційної революції;

б) інноваційності, гнучкості та управління змінами;

в) екологічної орієнтації і концепції сталого розвитку;

г) класичної моделі управління?

7. У рамках якої концепції стратегічного управління соціально-економічними системами вперше було впроваджено поняття «трикутник сталого розвитку»: баланс між економічним зростанням, соціальною справедливістю та екологічною стабільністю:

а) глобалізації та інформаційної революції;

б) інноваційності, гнучкості та управління змінами;

в) екологічної орієнтації і концепції сталого розвитку;

г) класичної моделі управління?

8. У рамках якого методу діагностики зовнішнього середовища функціонування соціально-економічних систем оцінюють вплив зовнішніх чинників: політичних, економічних, соціальних, технологічних, екологічних і правових:

а) SWOT-аналіз;

б) STEER-аналіз;

в) бенчмаркінг;

г) PESTEL-аналіз?

9. У рамках якого методу діагностики зовнішнього середовища функціонування соціально-економічних систем аналізують сильні та слабкі сторони системи, а також можливості й загрози:

а) SWOT-аналіз;

б) STEER-аналіз;

в) бенчмаркінг;

г) PESTEL-аналіз?

Тема 3. Стратегічний розвиток конкурентоспроможності соціально-економічних систем

Мета – формуванні у здобувачів вищої освіти вміння оцінювати стратегічний потенціал соціально-економічних систем, визначати та аналізувати їхні конкурентні переваги, застосовувати сучасні аналітичні інструменти, для обґрунтування стратегічних рішень і розроблення рекомендацій щодо підвищення ефективності, стійкості та конкурентоспроможності організацій у динамічному ринковому та технологічному середовищі.

Основні питання

3.1. Стратегічний потенціал соціально-економічних систем: сутність, елементи, чинники.

3.2. Сутність і роль конкурентних переваг у процесі стратегічного управління соціально-економічними системами.

3.3. Типи конкурентних переваг соціально-економічних систем.

3.4. Методи аналізу конкурентних переваг соціально-економічних систем.

Ключові слова: стратегічний потенціал, соціально-економічна система, конкурентні переваги, стратегічне управління, VRIO-аналіз, стратегічний розвиток, конкурентоспроможність, інновації, диференціація продукту, людський капітал, організаційна ефективність, сталий розвиток.

Рекомендована література: [1; 5; 6; 9 – 11; 15; 19].

Практичні завдання

Діагностичне завдання: провести діагностику зовнішнього середовища Харківської області за допомогою PESTEL-аналізу

Мета завдання: сформувати у здобувачів вищої освіти вміння комплексно оцінювати зовнішнє середовище на регіональному рівні шляхом використання PESTEL-аналізу, визначати ключові політичні, економічні, соціальні, технологічні, екологічні та правові чинники, що впливають на його розвиток, а також інтерпретувати результати аналізу для обґрунтування стратегічних управлінських рішень.

Методичні рекомендації

PESTEL-аналіз – це стратегічний інструмент, який використовують для оцінювання зовнішнього середовища СЕС, враховуючи різноманітні чинники, що можуть впливати на її діяльність. Назва PESTEL є акронімом, що складається з перших літер шести категорій факторів: політичні, економічні, соціальні, технологічні, екологічні та правові.

Перед початком виконання діагностичного завдання необхідно ознайомитися з теоретичними основами PESTEL-аналізу та його компонентами.

Основні компоненти PESTEL-аналізу:

1. Політичні чинники (Political). Містять урядову політику, стабільність політичних режимів, податкову політику, регуляції та законодавчі ініціативи, які можуть впливати на бізнес. Прикладом може бути зміна податкових ставок або введення нових регуляторних вимог.

2. Економічні фактори (Economic). Містять економічні показники, а саме ВВП, рівень інфляції, облікові ставки, безробіття, доходи населення та споживчі витрати. Ці чинники визначають економічне середовище, в якому функціонує організація. Приклади: високий рівень безробіття може знизити споживчий попит; зростання інфляції може збільшити витрати на виробництво.

3. Соціальні чинники (Social). Містять культурні, демографічні та соціальні тенденції, що впливають на поведінку споживачів і трудових ресурсів. Це можуть бути зміни у споживчих вподобаннях, стилі життя, рівні освіти, ставлення до здоров’я та екології. Приклади: зростання усвідомлення екологічних проблем може вплинути на попит на екологічно чисті продукти; зміна демографічного складу може вимагати адаптації маркетингових стратегій.

4. Технологічні чинники (Technological). Оцінюють вплив технологічних інновацій, розвитку нових технологій, автоматизації та інформаційних технологій. Технологічні зміни можуть значно вплинути на виробництво, управління та стратегію компанії. Приклад: упровадження нових технологій може підвищити продуктивність; інновації можуть змінити способи комунікації з клієнтами.

5. Екологічні чинники (Environmental). Містять питання, пов’язані з екологією та охороною навколишнього середовища. Це можуть бути екологічні нормативи, зміна клімату, сталий розвиток, використання природних ресурсів. Приклад: зміна клімату може вплинути на постачання

сировини; зростання вимог до екологічної відповідальності може вимагати змін у виробничих процесах.

6. Правові чинники (Legal). Містять закони, регуляції та нормативні акти, які регулюють діяльність бізнесу. Це може охоплювати трудове законодавство, споживче право, патентне право та антимонопольні закони. Приклад: введення нових трудових законів може вплинути на витрати на персонал; зміни в патентному законодавстві можуть вплинути на інновації.

Процес проведення PESTEL-аналізу Харківської області:

1. Збирання інформації: вивчення джерел інформації, таких як ринкові дослідження, звіти аналітиків, новини, урядові публікації.

2. Аналіз чинників: ідентифікація та оцінювання впливу кожної категорії чинників на регіон. Це може включати використання діаграм, таблиць або інших візуалізацій. Для якісної ідентифікації важливо не лише визначити наявні тенденції, а й підтвердити їхню значущість через перевірені джерела, аналітичні огляди та статистичні дані. Під час оцінювання впливу кожного чинника необхідно встановлювати його силу, напрям, тривалість дії та потенційні наслідки для регіону, а також визначати, чи є чинник стабільним, змінним, передбачуваним або ризиковим. Раціональним підходом є проведення контекстного порівняння з іншими регіонами або з попередніми періодами, що дозволяє чіткіше окреслити специфіку локального впливу та виявити приховані залежності. Використання таблиць, діаграм і графічних моделей дає можливість систематизувати інформацію, виокремити ключові взаємозв’язки та зробити аналіз зрозумілішим і більш структурованим. Табличне представлення доцільне для групування чинників за категоріями, рівнем впливу та ступенем важливості. Візуалізації, такі як стовпчикові або радарні діаграми, допомагають продемонструвати співвідношення сили різних чинників або динаміку їхніх змін у часі. Для глибшого аналізу можна застосовувати матричні моделі на кшталт оцінки «вплив – імовірність», які дозволяють визначити чинники критичного значення. У процесі інтерпретації результатів важливо зіставляти кількісні показники з якісними характеристиками та формувати узагальнені висновки, які пояснюють, як саме виявлені чинники можуть впливати на стратегічний розвиток Харківської області. Це містить формування прогнозів, визначення можливих ризиків і можливостей та обґрунтування управлінських рішень, які забезпечать адаптацію Харківської області до зовнішніх змін або використання сприятливих тенденцій.

3. Визначення впливу. Оцінювання того, як кожен чинник може вплинути на стратегії та операції у рамках Харківської області. Це може включати SWOT-аналіз для виявлення можливостей і загроз.

4. Розроблення стратегій. Розроблення стратегій на основі аналізу зовнішнього середовища передбачає послідовний перехід від інтерпретації отриманих результатів до визначення конкретних напрямів дій, здатних забезпечити ефективну адаптацію Харківської області до виявлених умов. Методично важливо починати зі встановлення причинно-наслідкових зв'язків між чинниками PESTEL-середовища та ключовими сферами розвитку Харківської області. Це дає змогу зрозуміти, які зовнішні впливи створюють ризики або можливості, які тенденції мають довгостроковий характер і які потребують негайного реагування. Формування стратегічних орієнтирів повинно ґрунтуватися на зіставленні сильних і слабких сторін Харківської області з домінантними зовнішніми чинниками. Такий підхід дозволяє визначити, у яких напрямах доцільно посилювати конкурентні переваги, як скорочувати вразливість до негативних впливів та яким чином можна використати сприятливі можливості. Важливо також ураховувати динаміку змін зовнішнього середовища, оскільки стратегія, побудована виключно на поточній ситуації, втрачає ефективність без прогнозного бачення. Практичне розроблення стратегічних рішень містить формулювання чітких цілей, що відповідають реалістичним умовам та стратегічному потенціалу Харківської області, а також визначення механізмів їхнього досягнення. Для цього доцільно створювати декілька сценаріїв розвитку – оптимістичний, базовий і ризиковий. Це дозволяє передбачити можливі варіанти поведінки Харківської області у випадку зміни політичних, економічних чи технологічних умов і підготувати гнучкі рішення. Важливо забезпечити координацію стратегій із політиками та програмами національного та місцевого рівнів, щоб уникнути суперечностей та підвищити ефективність реалізації. Після формулювання стратегічних напрямів необхідно визначити критерії оцінки результативності, що дозволять контролювати виконання, коригувати дії та забезпечувати адаптивність стратегії у разі зміни зовнішніх умов.

Переваги PESTEL-аналізу.

Комплексний підхід: PESTEL-аналіз охоплює широкий спектр чинників, що забезпечує повне розуміння зовнішнього середовища регіону.

Оцінювання ризиків: допомагає виявити потенційні ризики, що можуть загрожувати діяльності регіону.

Інформування стратегічного планування: підтримує процес стратегічного планування, надаючи важливу інформацію для ухвалення рішень.

Гнучкість: залежно від зміни обставин, аналіз можна оновлювати й адаптувати до нових умов.

Обмеження PESTEL-аналізу.

Складність в оцінюванні: важко кількісно оцінити вплив деяких чинників, що може призвести до суб'єктивності.

Часозатратність: процес збирання та аналізу інформації може зайняти багато часу.

Необхідність регулярного оновлення: зовнішнє середовище постійно змінюється, що вимагає періодичного перегляду аналізу.

PESTEL-аналіз є потужним інструментом для оцінювання зовнішнього середовища функціонування регіону. Він дозволяє ідентифікувати важливі чинники, які можуть вплинути на бізнес, і допомагає формувати стратегії, що враховують ці чинники. Використовуючи PESTEL-аналіз, СЕС можуть краще адаптуватися до змінюваного середовища, управляти ризиками та розвивати конкурентні переваги.

Завдання 3.2. Ситуативне завдання: типи конкурентних переваг підприємства GreenGo, що спеціалізується на виробництві інноваційних харчових продуктів

Мета завдання: уміння визначати та аналізувати типи конкурентних переваг підприємства на прикладі Green Go, що спеціалізується на виробництві інноваційних харчових продуктів, оцінювати їхній вплив на конкурентоспроможність компанії та соціально-економічної системи регіону, а також розробляти обґрунтовані рекомендації щодо використання цих переваг для зміцнення позицій на ринку, адаптації до зовнішніх змін та створення довгострокових стратегічних напрямів розвитку.

Ситуативне завдання.

Green Go – це українське підприємство в сегменті plant-based food, яке спеціалізується на виробництві рослинних альтернатив м'яса й морепродуктів. Його місія – зробити веганські продукти різноманітними, смачними й водночас доступними для широкого кола споживачів.

Що стосується продуктового портфелю, Green Go пропонує досить широкий асортимент: рослинні стейки (наприклад, «GreenBeef Steak»), фарш («GreenFarsh»), котлети, альтернативи риби (рибні котлети й фарш),

а також «морепродукти» – кальмари, креветки тощо. Компанія також має власну технологію, яка дозволяє створювати продукти зі структурою, кольором та «мармуровістю», що імітують м'ясні вирізи, – наприклад, їхній GreenBeef Steak має «мармурові прожилки», як у справжньої яловичини. Щодо складників – у своїх продуктах Green Go використовує рослинні білки (горох, соя, пшениця), кокосову та соняшникову олії, харчові волокна, натуральні барвники (наприклад, буряковий сік), дріжджевий екстракт, веганські ароматизатори. Компанія також підкреслює, що їхня продукція – non-GMO, без яєць і лактози (для багатьох продуктів). Green Go має технологічний і R&D компонент: її команда розробників продовжує працювати над новими продуктами навіть у складних обставинах. З точки зору виробничих потужностей, за даними компанії, вони можуть виробляти приблизно 200 кг асортименту заморожених продуктів на місяць, а також до 10 000 кг тофу щомісяця. Ще одна важлива характеристика – їхня цінова політика: наприклад, GreenBeef Steak вагою 160 г позиціюється на рівні преміальних м'ясних стейків. Крім того, Green Go демонструє екологічну та етичну складову: виробництво рослинного м'яса і «морепродуктів» допомагає зменшити навантаження на довкілля, пов'язане з тваринництвом та рибальством.

Останнім часом Green Go стикається з посиленням конкуренції: на ринок вийшли три нові компанії з різними моделями ведення бізнесу, доступом до унікальних ресурсів та різним рівнем технологічності. Місцева влада очікує, що підприємство збереже свою позицію «локального лідера» та продемонструє здатність адаптуватися до нових умов.

Відповідно до завдання необхідно:

визначити, які типи конкурентних переваг може використати підприємство Green Go, які з них є стійкими, а які короткостроковими, та як вони можуть трансформуватися залежно від динаміки ринку;

обґрунтувати, як ці переваги пов'язані з конкурентоспроможністю соціально-економічної системи регіону загалом.

Методичні рекомендації

Для ефективного виконання вправи важливо розпочати з уважного аналізу вихідної ситуації, зосередившись на характеристиках підприємства Green Go, його галузевому контексті та специфіці конкурентів.

Здобувачу вищої освіти слід визначити ключові ресурси, компетентності та унікальні можливості підприємства, оцінюючи їхній потенціал формувати різні типи конкурентних переваг, зокрема ресурсні, технологічні, інтелектуальні, організаційні чи репутаційні. На цьому етапі доцільно врахувати взаємозв'язок між внутрішніми характеристиками підприємства та ширшими соціально-економічними умовами регіону, оскільки локальні чинники, такі як структура ринку, доступність кадрів, інфраструктура чи регіональна політика, можуть підсилювати або послаблювати окремі переваги.

Після визначення переваг необхідно перейти до оцінювання їхньої стійкості. Для цього слід проаналізувати, наскільки легко конкуренти можуть їх відтворити, як змінюється їхня цінність у разі технологічних або економічних зрушень та чи здатні вони забезпечувати довгострокову конкурентоспроможність. Важливо також врахувати, що деякі переваги можуть втрачати актуальність у динамічному ринковому середовищі, тоді як інші набувають більшої ваги під впливом інновацій чи змін споживчих пріоритетів.

Сформульовані висновки повинні не лише описувати типи конкурентних переваг, а й пояснювати механізми їхнього формування та впливу на регіональний розвиток. Рекомендації мають включати аргументацію щодо того, які переваги необхідно посилювати, які переорієнтовувати, а які можуть стати базою для створення нових стратегічних напрямів діяльності.

Завершальний етап передбачає узагальнення отриманих результатів та формування логічного обґрунтування того, як ефективне використання конкурентних переваг Green Go здатне зміцнювати конкурентоспроможність соціально-економічної системи регіону.

Завдання 3.3. Вивчення понятійно-категоріального апарату теми

Мета завдання: формування здатності визначати та грамотно використовувати науковий апарат та основні категорії навчальної дисципліни.

Методичні рекомендації

Уважно прочитайте поняття та визначення, наведені в табл. 5, вставте пропущені. Для виконання завдання можна скористатися конспектом лекцій або презентацією (розміщена на сайті ПНС ХНЕУ ім. С. Кузнеця).

Таблиця 5

Ключові поняття теми 3

Поняття	Визначення
–	Здатність певної системи або суб'єкта до дії, розвитку або реалізації певних можливостей
–	Сукупність ресурсів, компетенцій, можливостей та інших чинників, які можуть бути використані для досягнення стратегічних цілей організації, держави, військової структури або іншої системи
Стратегічний потенціал соціально-економічної системи	–
Ресурсний потенціал	–
Інтелектуальний потенціал	–
–	Здатність соціально-економічної системи забезпечувати високий рівень добробуту населення та ефективну соціальну взаємодію, що сприяє розвитку людського капіталу та суспільної стабільності
–	Здатність соціально-економічної системи створювати, підтримувати та розвивати ефективні організаційні структури, політичні інститути, правові механізми та державне управління, що забезпечують реалізацію стратегічних цілей
Виробничий потенціал	–
Чинники стратегічного потенціалу соціально-економічних систем	–
–	Унікальні риси, ресурси або можливості організації, які надають їй перевагу над конкурентами на ринку, дозволяючи отримувати більш високі результати, ніж інші учасники ринку, протягом тривалого часу
Цінова конкурентна перевага	–
Інноваційна конкурентна перевага	–
Технологічна конкурентна перевага	–
Екологічна конкурентна перевага	–
Соціальна конкурентна перевага	–

Питання для роздумів і обговорення

1. Як можна визначити стратегічний потенціал соціально-економічної системи на основі її ресурсної бази та внутрішніх можливостей, і які методи оцінювання при цьому є найбільш ефективними?

2. Які ключові компоненти стратегічного потенціалу визначають здатність системи адаптуватися до змін зовнішнього середовища та підтримувати сталий розвиток?

3. Яким чином взаємодія елементів стратегічного потенціалу впливає на конкурентоспроможність регіону чи підприємства?

4. Як класифікація факторів стратегічного потенціалу допомагає визначати пріоритети у стратегічному плануванні?

5. Які основні функції стратегічного потенціалу і як їх реалізують у практичній діяльності соціально-економічних систем?

6. Як оцінювання стратегічного потенціалу може бути інтегрована у процес прийняття управлінських рішень?

7. Які методи кількісного та якісного вимірювання стратегічного потенціалу є найбільш придатними для різних типів соціально-економічних систем?

8. Як концепція конкурентних переваг впливає на формування стратегічних цілей підприємства або регіону?

9. Як модель конкурентних сил Портера може застосовуватися для аналізу зовнішніх умов і визначення джерел конкурентних переваг?

10. Яким чином ресурсна теорія підприємства (RBV) пояснює стійкі конкурентні переваги і які практичні інструменти дозволяють її реалізувати?

11. Як теорія динамічних можливостей допомагає системі адаптуватися до швидких змін ринку та технологій?

12. Які взаємозв’язки існують між конкурентними перевагами та процесами стратегічного управління, і як їх ураховувати під час розроблення стратегії?

13. Як цінова та продуктова диференціація формують конкурентні переваги на різних ринках і в різних секторах економіки?

14. Які інноваційні та технологічні рішення забезпечують довгострокові переваги для соціально-економічних систем?

15. Яким чином людський капітал і організаційні ресурси впливають на створення стійких конкурентних переваг?

16. Як екологічні та соціальні аспекти можуть бути інтегровані у стратегію для формування додаткових конкурентних переваг?

17. Які методи аналізу конкурентних переваг (SWOT, PESTEL, VRIO, BCG, аналіз ланцюга вартості) найефективніше застосовують для оцінювання стратегічних позицій системи?

18. Як застосування конкурентного бенчмаркінгу дозволяє визначати сильні та слабкі сторони власної системи порівняно з конкурентами?

19. Які чинники слід ураховувати під час аналізу життєвого циклу галузі для прогнозування конкурентних переваг на майбутній період?

20. Як комплексне поєднання різних типів конкурентних переваг може підвищити загальну стратегічну стійкість та адаптивність соціально-економічної системи?

21. Які підходи до інтеграції стратегічного потенціалу та конкурентних переваг дозволяють ефективніше прогнозувати розвиток соціально-економічної системи у довгостроковій перспективі?

22. Як оцінювання взаємодії між внутрішніми ресурсами і зовнішніми факторами допомагає виявити потенційні ризики та можливості для системи?

23. Яким чином аналіз конкурентних переваг може впливати на формування інвестиційної стратегії та пріоритетів розвитку підприємства або регіону?

24. Як стратегічний потенціал соціально-економічної системи можна використовувати для підвищення її гнучкості у відповідь на глобальні економічні або технологічні зміни?

Тестові завдання з теми 3

1. Сукупність ресурсів, компетентностей, можливостей та інших чинників, які можуть бути використані для досягнення стратегічних цілей організації, держави, військової структури або іншої системи – це:

а) стратегічний потенціал;

б) тактичний потенціал;

в) стратегічне планування;

г) стратегічне прогнозування.

2. Визначте ключові характеристики стратегічний потенціалу:

а) довгострокова перспектива;

б) цілеспрямованість;

в) системність;

г) статичність.

3. Поняття, що відображає можливості системи досягати довгострокових цілей, адаптуватися до змін та забезпечувати сталий розвиток соціально-економічної системи – це:

а) тактичний потенціал соціально-економічної системи;

б) стратегічний потенціал соціально-економічної системи;

в) короткостроковий потенціал соціально-економічної системи;

г) середньостроковий потенціал соціально-економічної системи.

4. Який компонент стратегічного потенціалу характеризує знання, навички, компетентності та креативність працівників, що забезпечують інновації, продуктивність та ефективність:

а) організаційний капітал;

б) соціальний капітал;

в) економічний капітал;

г) людський капітал.

5. Який компонент стратегічного потенціалу характеризує здатність до ефективного управління, координації ресурсів та адаптації до змін через розроблення та впровадження стратегії:

а) організаційний капітал;

б) соціальний капітал;

в) економічний капітал;

г) людський капітал.

6. Яка функція стратегічного потенціалу забезпечує стимулювання розвитку та впровадження нових технологій, що забезпечують підвищення продуктивності та конкурентоспроможності:

а) адаптивна функція;

б) прогнозна функція;

в) інноваційна функція;

г) забезпечувальна функція.

7. Яка функція стратегічного потенціалу забезпечує мобілізацію ресурсів, знань та організаційних можливостей для досягнення стратегічних цілей:

а) адаптивна функція;

б) прогнозна функція;

в) інноваційна функція;

г) забезпечувальна функція.

8. Чинники стратегічного потенціалу, на які система може впливати через управління, політику та стратегії розвитку – це:

а) матеріальні чинники;

б) нематеріальні чинники;

в) керовані чинники;

г) некеровані чинники.

9. У рамках якої теорії для створення стійких конкурентних переваг компанія повинна володіти рідкісними, цінними, важкокопійованими та невзаємозамінними ресурсами:

а) модель конкурентних сил Портера;

б) ресурсна теорія підприємства (RBV);

в) теорія динамічних можливостей;

г) теорія Врума?

10. У рамках якої теорії конкурентні переваги забезпечуються не стільки наявними ресурсами, скільки здатністю компанії швидко адаптуватися до змін у зовнішньому середовищі:

а) модель конкурентних сил Портера;

б) ресурсна теорія підприємства (RBV);

в) теорія динамічних можливостей;

г) теорія Врума.

11. До якої групи конкурентних переваг у стратегічному управлінні соціально-економічними системами належать ті конкурентні переваги, що можуть бути легко скопійовані або знищені конкурентами:

а) цінові конкурентні переваги;

б) внутрішні конкурентні переваги;

в) тимчасові конкурентні переваги;

г) стійкі конкурентні переваги.

12. Скільки існує джерел конкурентних переваг у соціально-економічних системах:

а) сім;

б) чотири;

в) дев’ять;

г) два.

13. Який тип конкурентних переваг може бути ключовим фактором лідерства в галузях, які швидко розвиваються (наприклад, IT, біотехнології, електроніка). Цей тип переваги часто пов’язаний із високими інвестиціями в наукові дослідження та розроблення, що робить її дороговартісною та ризикованою:

а) організаційна конкурентна перевага;

б) диференціація продукту або послуги;

в) інноваційна конкурентна перевага;

г) технологічна конкурентна перевага.

14. Який тип конкурентних переваг може включати сильне лідерство, ефективні бізнес-процеси та високий рівень корпоративної культури. Цей тип переваги важливий для великих підприємств, де координація та інтеграція різних відділів та функцій є критичними:

а) організаційна конкурентна перевага;

б) диференціація продукту або послуги;

в) інноваційна конкурентна перевага;

г) технологічна конкурентна перевага.

15. У рамках якого методу аналізу конкурентних переваг соціально-економічних систем виконують аналіз портфеля продуктів або бізнес-напрямів соціально-економічної системи:

а) конкурентний бенчмаркінг;

б) VRIO-аналіз;

в) матриця BCG (Boston Consulting Group);

г) аналіз компетентностей (Core Competencies Analysis)?

Тема 4. Інституційне забезпечення розвитку соціально-економічних систем

Мета – формування у здобувачів вищої освіти вмінь аналізувати інституційне середовище соціально-економічних систем, визначати роль державних, ринкових та громадських інститутів у підтримці їхнього розвитку, оцінювати ефективність законодавчого, регуляторного та організаційного забезпечення, а також розробляти практичні рекомендації щодо оптимізації інституційних механізмів для підвищення стійкості та конкурентоспроможності системи.

Основні питання

4.1. Роль економічних інститутів у функціонуванні та розвитку соціально-економічних систем.

4.2. Ієрархія і мережеві структури в інституціональній структурі соціально-економічних систем.

4.3. Ціннісні механізми рівноважного коригування інституційних перетворень.

Ключові слова: економічні інституції, формальні інституції, неформальні інституції, стабільність соціально-економічних систем, соціальна інтеграція, каталізатори змін, ієрархія, мережеві структури, інституційні перетворення, ціннісні механізми.

Рекомендована література: [1; 4; 6; 12; 15; 19; 20; 23].

Практичні завдання

Завдання 4.1. Діагностичне завдання: провести діагностику зовнішнього середовища компанії «Рошен» за допомогою матриці BCG

Мета завдання: формування вміння здійснювати комплексну діагностику зовнішнього середовища компанії «Рошен» шляхом застосування матриці BCG для визначення позицій основних товарних груп у ринковому портфелі, оцінювання рівня їхньої привабливості та конкурентної сили, а також обґрунтування стратегічних управлінських рішень щодо подальшого розвитку підприємства.

Методичні рекомендації

Матриця BCG (Boston Consulting Group) – це інструмент стратегічного аналізу, який допомагає компаніям оцінити портфель своїх продуктів чи бізнес-напрямів.

1. Перед початком виконання діагностичного завдання необхідно ознайомитися з теоретичними основами матриці BCG та її компонентами.

Матриця базується на двох критеріях: темп зростання ринку (високий чи низький); частка ринку компанії (висока чи низька порівняно з конкурентами). Теоретична основа методу базується на припущенні, що поєднання цих показників визначає потребу продукту в інвестиціях і його здатність генерувати грошові потоки. Матриця поділяє портфель компанії на чотири типи: «зірки», що характеризуються високими темпами зростання і значною часткою ринку та потребують значних інвестицій; «дійні корови», які забезпечують стабільний грошовий потік за низьких темпів зростання; «важкі діти» або «знаки запитання», що мають потенціал, але потребують значних ресурсів для збільшення частки ринку; «собаки», які демонструють низьке зростання і низьку частку ринку та зазвичай не є пріоритетними для інвестування.

Особливістю застосування матриці є її стратегічний характер: вона дає змогу оцінити життєвий цикл продуктів, визначити напрями інвестування, раціоналізувати структуру портфеля та збалансувати грошові потоки між бізнес-одиницями. Водночас метод має обмеження, оскільки зводить складні ринкові процеси до двох показників, не враховує синергію між продуктами та чутливий до точності даних про ринок. Матриця BCG є ефективним інструментом для попереднього стратегічного аналізу, проте потребує доповнення іншими аналітичними методами для отримання комплексної управлінської оцінки.

2. Провести якісне та кількісне оцінювання ринкових сегментів, у яких функціонує «Рошен». Важливо з’ясувати темпи зростання кожного ринку, на якому представлені продукти компанії, порівняти їх із середніми показниками галузі. Паралельно визначають відносні частки ринку продукції компанії порівняно з найбільшими конкурентами. Ця інформація дозволяє оцінити, які продукти мають сильні позиції і потенціал для подальшого розвитку, а які перебувають у зоні ризику через низьку конкурентоспроможність.

3. Розміщення продуктів компанії на матриці BCG (табл. 6). Продукти з високою часткою ринку і високими темпами зростання розташовують

у секторі «Зірки», що сигналізує про необхідність підтримки та інвестицій для закріплення лідерських позицій. Продукти з високою часткою ринку, але на ринку з низьким зростанням, зараховують до категорії «Дійні корови», де пріоритетом є підтримання стабільного прибутку за умови мінімальних витратах. Ті продукти, які мають низьку частку ринку, але функціонують на швидкозростаючих ринках, потрапляють до категорії «Питальні знаки», що вимагає ретельного стратегічного аналізу щодо доцільності додаткових інвестицій або перегляду підходів до розвитку. Продукти з низькою часткою ринку на ринках із низьким зростанням розташовують в секторі «Собаки», що сигналізує про необхідність перегляду їхньої присутності на ринку або можливу ліквідацію.

Таблиця 6

Матриця BCG компанії «Рошен»

Матриця BCG	Висока частка ринку	Низька частка ринку
Високий темп зростання ринку	Зірки ? ? ?	Знаки питання ? ? ?
Низький темп зростання ринку	Дійні корови ? ? ?	Собаки ? ? ?

4. Визначити можливі позиції компанії «Рошен» у рамках відповідних типів:

«Зірки» (High Growth / High Market Share). Продукти або бізнес-одиниці з високим темпом зростання ринку та значною часткою ринку. Можливі позиції: _____. Стратегічні орієнтири: інвестувати, розвивати, зміцнювати ринкову позицію.

«Дійні корови» (Low Growth / High Market Share). Товари зі стабільною, високою часткою ринку та низькими темпами зростання. Можливі позиції: _____. Стратегічні орієнтири: підтримувати, максимізувати прибуток, оптимізувати витрати.

«Знаки запитання» / «Важкі діти» (High Growth / Low Market Share). Продукти з перспективним ринком, але з малою часткою. Можливі позиції: _____. Стратегічні орієнтири: інвестувати вибірково або виводити з портфеля.

«Собаки» (Low Growth / Low Market Share). Продукти з низьким зростанням і слабкою ринковою позицією. Можливі позиції: _____. Стратегічні орієнтири: скорочувати, продавати, ліквідовувати.

5. Після побудови матриці важливо провести глибокий аналітичний висновок, у якому оцінюють сильні та слабкі сторони кожного продукту, його стратегічну значущість для компанії та оптимальні шляхи використання наявних ресурсів. Необхідно врахувати зовнішні чинники, такі як зміни споживчих переваг, регуляторні обмеження, активність конкурентів та тенденції розвитку галузі, оскільки вони прямо впливають на позиції продуктів у матриці.

Методичний підхід до діагностики зовнішнього середовища компанії «Рошен» за допомогою матриці BCG містить комплексне оцінювання ринкових параметрів, розміщення продуктів у відповідні категорії матриці, аналітичне обґрунтування стратегічних рішень і врахування динаміки зовнішнього середовища для забезпечення конкурентоспроможності компанії.

Завдання 4.2. Аналіз кейсів.

Мета завдання: формування у здобувачів вищої освіти навичок системного аналізу інституційних механізмів у соціально-економічних системах шляхом дослідження конкретних кейсів, що демонструють взаємодію економічних інститутів, ієрархічних та мережевих структур, а також ціннісних механізмів рівноважного коригування інституційних перетворень. Завдання спрямоване на розвиток здатності визначати вплив різних інститутів на функціонування економіки, оцінювати ефективність їхніх взаємодій і пропонувати раціональні рішення для забезпечення стабільного та збалансованого розвитку соціально-економічних систем.

Кейс – це опис конкретної ситуації, проблеми або події у реальному або умовному соціально-економічному, управлінському чи організаційному середовищі, який використовують як навчальний або аналітичний матеріал.

Методичні рекомендації

Кейс 1. Вплив Національного банку України на стабільність національної економіки.

Компанія чи підприємці функціонують у межах економіки, де регуляторними інститутами є Національний банк України та уряд України.

Нещодавно Національний банк України підвищив ключову відсоткову ставку на 2 пункти через зростання інфляції. Це призвело до здорожчання кредитів, зниження інвестиційної активності серед підприємств середнього та малого бізнесу та обмеження споживчих витрат населення. Водночас державні програми підтримки великих інвестиційних проєктів залишаються активними.

Завдання:

проаналізувати роль Національного банку України як економічного інституту у стабілізації макроекономіки;

визначити, як зміни процентної ставки впливають на поведінку економічних агентів;

оцінити потенційні наслідки для різних секторів економіки та запропонувати заходи для збалансованого розвитку.

Кейс 2. Ієрархія та мережеві структури у транснаціональних корпораціях.

Велика транснаціональна корпорація має регіональні представництва у різних країнах, що працюють за складною ієрархічною схемою: стратегічне управління здійснюють з головного офісу, а локальні підрозділи координують виробництво та маркетинг. Паралельно існують мережеві зв'язки між постачальниками, партнерами та клієнтами, які впливають на швидкість і гнучкість реагування на ринкові зміни. У ситуації зростання конкуренції компанія стикається з труднощами у координації ресурсів та швидкому впровадженні інновацій у всіх регіонах.

Завдання:

оцінити ефективність ієрархічної та мережевої структур у корпоративному управлінні;

визначити сильні та слабкі сторони кожного типу організаційних взаємозв'язків;

сформулювати рекомендації щодо оптимізації структури для підвищення конкурентоспроможності.

Кейс 3. Ціннісні механізми у реформуванні податкової системи.

Держава планує реформу податкової системи, яка передбачає надання податкових пільг для малого бізнесу та стимулів для інвестування у стратегічні галузі економіки. Головна мета реформ – збільшення зайнятості, стимулювання інновацій та залучення інвестицій. Однак окремі групи підприємців вважають, що пільги непропорційні та створюють нерівні умови, що може призвести до соціального напруження та дисбалансу у розвитку ринку.

Завдання:

проаналізувати, як ціннісні механізми стимулюють або стримують розвиток економічних інститутів;

визначити конфлікти між економічними інтересами та соціальними цінностями;

розробити пропозиції щодо рівноважного коригування інституційних змін.

Кейс 4. Вплив громадських організацій на розвиток ринку праці.

У країні активно функціонують профспілки та громадські організації, що контролюють дотримання трудових стандартів та соціальних гарантій. Підприємства, що не дотримуються норм зайнятості, стикаються з протестами та публічним тиском. Водночас, співпраця бізнесу з профспілками і громадськими організаціями дозволяє швидше вирішувати конфліктні ситуації та підвищувати соціальну стабільність. Участь цих інститутів впливає на умови праці, рівень зайнятості та розвиток ринку праці.

Завдання:

оцінити роль формальних та неформальних інститутів у регулюванні ринку праці;

визначити ефективність мережевих зв'язків між бізнесом та громадськими організаціями;

запропонувати механізми підвищення соціальної стабільності та координації між економічними та соціальними агентами.

Кейс 5. Вплив цифрових платформ на економічні та соціальні інститути.

У країні активно розвивається сектор цифрової економіки, де з'являються платформи для онлайн-торгівлі, надання послуг та фінансових транзакцій. Ці платформи швидко змінюють взаємодію між споживачами, підприємцями та державними регуляторами. З одного боку, цифрові інструменти підвищують ефективність ринку та доступність послуг, з іншого – створюють нові ризики, пов'язані з податковим регулюванням, безпекою даних і соціальною нерівністю.

Завдання:

оцінити, як розвиток цифрових платформ змінює традиційні економічні інститути та їхню роль у соціально-економічній системі;

визначити взаємозв'язки між державними регуляторами, підприємцями та користувачами цифрових сервісів;

проаналізувати ризики, які виникають унаслідок цифровізації, та запропонувати шляхи адаптації інституційних механізмів.

Завдання 4.3. Вивчення понятійно-категоріального апарату теми

Мета завдання: формування здатності визначати та грамотно використовувати науковий апарат та основні категорії навчальної дисципліни.

Методичні рекомендації

Уважно прочитайте поняття та визначення, наведені в табл. 7, вставте пропущені. Для виконання завдання можна скористатися конспектом лекцій або презентацією (на сайті ПНС ХНЕУ ім. С. Кузнеця).

Таблиця 7

Ключові поняття теми 4

Поняття	Визначення
Економічні інституції	–
–	Чітко визначені правила та закони, які регулюють економічну поведінку
–	Традиції, культурні норми, звичаї, моральні принципи, які також впливають на економічну поведінку
–	Фундаментальні елементи, які визначають правила і структуру економічної діяльності
Ієрархія	–
–	Вертикально організована структура, у якій кожен елемент має чітке місце і підпорядковується вищим рівням, водночас контролюючи нижчі рівні
–	Форма організації соціальних, економічних або бізнес-систем, яка базується на горизонтальних зв’язках і взаємодії між різними, часто автономними, елементами
Інституційні перетворення	–
Конфлікти цінностей	–
Легітимність	–
Соціальні цінності	–
Технологічні інновації	–
–	Тип організації взаємодії між елементами (інституціями, підприємствами, індивідами) на основі децентралізованих та гнучких відносин, що базуються на співпраці, координації та обміні інформацією
Ефективні економічні інституції	–

Питання для роздумів і обговорення

1. Як економічні інститути впливають на стабільність національної економіки та розвиток окремих секторів?

2. Яким чином формальні інституції регулюють взаємодію економічних агентів у соціально-економічній системі?

3. Яку роль відіграють неформальні інституції у підтриманні соціальної довіри та ділових стандартів?

4. Як економічні інститути сприяють соціальній інтеграції та зниженню конфліктів між економічними суб'єктами?

5. Які економічні інститути можна вважати каталізаторами змін у сучасних соціально-економічних системах?

6. Як різні типи економічних інститутів взаємодіють між собою для забезпечення економічного розвитку?

7. Які основні проблеми та виклики стоять перед економічними інститутами в умовах глобалізації та цифровізації?

8. Яким чином ієрархічна структура допомагає координувати діяльність складних соціально-економічних систем?

9. Які переваги та обмеження ієрархічних структур можна виявити на прикладі конкретних організацій чи ринків?

10. Як мережеві структури змінюють традиційні форми управління та комунікації в соціально-економічних системах?

11. Які приклади ефективного застосування мережевих структур у бізнесі або державних інститутах можна навести?

12. У яких випадках ієрархічні структури є більш ефективними, ніж мережеві, і навпаки?

13. Яким чином взаємодія ієрархії та мережевих структур впливає на гнучкість і адаптивність соціально-економічних систем?

14. Що таке інституційні перетворення і як вони відображають зміни у правилах та нормах економічної діяльності?

15. Які механізми інституційних перетворень найбільш ефективні для забезпечення стабільності економічної системи?

16. Як ціннісні механізми підтримують рівноважне коригування змін у соціально-економічних системах?

17. Які основні елементи ціннісних механізмів і як вони впливають на поведінку економічних агентів?

18. Які виклики та обмеження виникають під час застосування ціннісних механізмів у реальних соціально-економічних умовах?

Тестові завдання з теми 4

1. Чітко визначені правила та закони, які регулюють економічну поведінку – це:

а) фінансові інституції;

б) формальні інституції;

в) неформальні інституції;

г) соціальні інституції.

2. Які економічні інститути створюють умови для функціонування ринків та регулюють конкуренцію, забезпечуючи справедливі умови для ведення бізнесу та споживання товарів і послуг:

а) політичні інститути;

б) ринкові інститути;

в) соціальні інститути;

г) фінансові інститути?

3. Які економічні інститути сприяють перерозподілу фінансових ресурсів у економіці, забезпечуючи капітал для інвестицій та економічного розвитку:

а) політичні інститути;

б) ринкові інститути;

в) соціальні інститути;

г) фінансові інститути?

4. Основними рисами ієрархії є:

а) горизонтальність;

б) вертикальність;

в) розподіл влади;

г) чітке визначення ролей.

5. Яка функції ієрархії у соціально-економічних системах забезпечує моніторинг діяльності нижчих рівнів, що дозволяє забезпечити виконання поставлених завдань, дотримання процедур і стандартів:

а) координація діяльності;

б) контроль і відповідальність;

в) розподіл ресурсів;

г) стабільність та передбачуваність.

6. Яка функції ієрархії у соціально-економічних системах забезпечує сегментацію ресурсів відповідно до потреб нижчих рівнів і загальних стратегічних цілей системи:

а) координація діяльності;

б) контроль і відповідальність;

в) розподіл ресурсів;

г) стабільність та передбачуваність?

7. Перевагами ієрархічних структур є:

а) відсутність ініціативи;

б) чіткий розподіл відповідальності;

в) контроль і підзвітність;

г) стабільність.

8. Форма організації соціальних, економічних або бізнес-систем, яка базується на горизонтальних зв’язках і взаємодії між різними, часто автономними, елементами – це:

а) ієрархічна структура;

б) мережева структура;

в) функціональна структура;

г) проєктна структура.

9. Характеристикою якої форми структури є гнучкість, децентралізація, горизонтальність, відкритість і прозорість, інформаційна взаємодія, інноваційність:

а) ієрархічна структура;

б) мережева структура;

в) функціональна структура;

г) проєктна структура.

10. Недоліками мережевих структур є:

а) складність управління;

б) проблеми з відповідальністю;

в) залежність від довіри;

г) залучення широкого кола учасників.

Змістовий модуль 2. Особливості функціонування та розвитку соціально-економічних систем різних рівнів

Тема 5. Управління організацією як соціально-економічною системою

Мета – формування у здобувачів вищої освіти навичок стратегічного управління організацією як соціально-економічною системою, включно з аналізом зовнішнього та внутрішнього середовища, розробленням та вибором економічних і організаційних стратегій, оцінювання їхньої ефективності на різних рівнях, а також оволодіння методами реалізації стратегій і управління опором змінам для досягнення стратегічних цілей організації.

Основні питання

5.1. Економічна стратегія організації.

5.2. Процес вибору організаційної стратегії.

5.3. Класифікація організаційних стратегій.

5.4. Реалізації стратегій у стратегічному управлінні організації. Управління опором змінами.

Ключові слова: економічна стратегія, організаційна стратегія, стратегічне управління, зовнішнє середовище, внутрішнє середовище, конкурентні переваги, реалізація стратегії, стратегічні цілі, опір змінам, функціональні стратегії.

Рекомендована література: [3; 5 – 7; 9; 11; 12; 16 – 18; 23].

Практичні завдання

5.1. Діагностичне завдання: обґрунтувати вибір оптимальної організаційної стратегії компанії «ФАРМАК» як соціально-економічної системи.

Мета завдання: сформувати вміння обґрунтовувати вибір оптимальної організаційної стратегії для компанії «Фармак» шляхом аналізу її ринкової позиції, ресурсного потенціалу, конкурентного середовища та можливих стратегічних альтернатив, а також визначити такий стратегічний напрям, який забезпечить стійкий розвиток і довгострокові конкурентні переваги підприємства.

Методичні рекомендації

1. Провести аналіз зовнішнього середовища компанії «Фармак». Визначити та провести аналіз зовнішніх чинників, які можуть вплинути на діяльність компанії. Для цього використовують: метод PESTEL-аналізу (політичні, економічні, соціальні, технологічні, екологічні та правові чинники), який дає змогу зрозуміти загальний контекст, у якому функціонує організація; метод «п'ять сил Портера» для аналізу ринку та його сегментації.

Основними завданнями цього етапу є:

ідентифікація можливостей та загроз на ринку;

оцінювання змін у ринкових тенденціях, політичній або економічній ситуації;

аналіз поведінки конкурентів і клієнтів.

2. Виконати аналіз внутрішнього середовища компанії «Фармак». Внутрішній аналіз дозволяє оцінити сильні та слабкі сторони організації, що є основою для розроблення стратегії. Цей етап передбачає оцінювання ресурсів (фінансових, матеріальних, людських), компетентностей, організаційної структури, технологій та корпоративної культури.

Основними інструментами внутрішнього аналізу є:

SWOT-аналіз (сильні та слабкі сторони, можливості та загрози);

аналіз фінансових показників, що дозволяє оцінити фінансовий стан організації;

оцінювання операційних процесів та ефективності управлінських рішень.

3. Визначити та обґрунтувати місію. На цьому етапі формують стратегічну базу організації: місія та її бачення. Для визначення місії компанії «Фармак» доцільно ґрунтовно проаналізувати її ринкове середовище, споживачів, ключові потреби, які компанія планує задовольняти, а також власні можливості, ресурси та компетентності. Місія має розкривати сутність діяльності компанії «Фармак» у довгостроковій перспективі, підкреслювати її унікальність серед конкурентів і демонструвати загальну логіку існування компанії. Важливо враховувати, що місія відображає не стільки конкретні цілі, скільки фундаментальне призначення, тому вона повинна бути стабільною у часі, проте достатньо гнучкою, щоб адаптуватися до змін середовища.

У процесі обґрунтування місії варто проаналізувати, як діяльність компанії створює цінність для основних стейкхолдерів: споживачів,

працівників, партнерів, власників і суспільства загалом. Доцільно відобразити характер впливу компанії на галузевий розвиток, її соціальну відповідальність, інноваційну спрямованість, дотримання стандартів якості та етичних норм. Місія повинна відповідати корпоративній культурі, відображати систему цінностей і поведінкових норм, що підтримуються в організації, та водночас мотивувати персонал, сприяти їх залученості й формувати спільне бачення майбутнього.

Зміст місії має бути чітким, зрозумілим і лаконічним, без надмірної абстрактності й декларативності. Її текст повинен відображати основні напрями діяльності та ключові сильні сторони компанії, формулювати очікуваний результат її існування для ринку та суспільства. Обґрунтування місії ґрунтується на логічному взаємозв'язку між стратегічними намірами компанії «Фармак», можливостями її ресурсної бази, історією розвитку та довгостроковим баченням майбутнього. Правильно сформульована місія стає орієнтиром для формування стратегії, визначення корпоративних цілей та прийняття управлінських рішень на всіх рівнях.

4. Визначення стратегічних цілей. Визначення стратегічних цілей компанії «Фармак» відбувається як послідовний і логічно структурований процес, що ґрунтується на глибокому аналізі внутрішнього потенціалу компанії та зовнішнього середовища, а також на узгодженні довгострокового бачення розвитку з реальними можливостями організації. На першому етапі керівництво компанії «Фармак» формує загальне уявлення про бажаний майбутній стан підприємства, тобто стратегічне бачення, яке визначає напрям руху та ідеальну модель майбутнього. Далі оцінюють ресурси, компетентності, конкурентні переваги, організаційна структура та корпоративна культура, що дозволяє зрозуміти, якими є сильні й слабкі сторони компанії, а також можливості та загрози з боку ринку. На основі цього аналізу формують розуміння того, які результати підприємство компанії «Фармак» прагне досягти у перспективі, і визначаються конкретні орієнтири, що відображають бажані зміни у масштабах діяльності компанії, ефективності, конкурентоспроможності та інноваційності. Стратегічні цілі мають узгоджуватися з місією та баченням підприємства, відповідати принципу реалістичності, але водночас бути достатньо амбітними, щоб стимулювати розвиток і впровадження нових управлінських рішень. Важливо забезпечити вимірюваність цілей, адже їхні досягнення має бути оцінюваним через конкретні показники. Цільові

орієнтири формулюють з урахуванням часових горизонтів, особливостей фармацевтичної галузі, технологічних тенденцій і поведінки конкурентів. Значну роль відіграє залучення ключових менеджерів і фахівців, оскільки колективне обговорення дозволяє врахувати різні аспекти діяльності та зменшити ризик помилкових стратегічних рішень.

Завершальним етапом є перетворення стратегічних цілей на систему конкретних завдань та показників, що можуть бути інтегровані у планування й контроль. Таким чином, визначення стратегічних цілей є комплексним процесом, який поєднує аналітику, прогнозування, узгодження інтересів стейкхолдерів та формування чітких орієнтирів, здатних спрямовувати розвиток компанії компанії «Фармак» у бажаному стратегічному напрямі.

5. Формулювання альтернативних стратегій. Після визначення місії та стратегічних цілей компанія компанії «Фармак» повинна розробити кілька альтернативних варіантів стратегії. Кожна з цих стратегій повинна бути орієнтована на досягнення цілей і відповідати ресурсам та можливостями компанії «Фармак». У процесі формулювання альтернатив стратегій важливо оцінити їхню реалістичність та узгодженість із місією й стратегічними цілями компанії, а також визначити, наскільки кожна стратегія відповідає довгостроковим планам розвитку і здатна створити конкурентні переваги. Ключовим етапом є моделювання наслідків застосування різних стратегічних варіантів у короткостроковій і довгостроковій перспективі, аналіз можливих результатів і реакцій ринку, фінансових показників та внутрішніх ресурсів підприємства.

6. Оцінювання альтернативних стратегій. Після розроблення альтернативних стратегій компанія «Фармак» повинна оцінити їх на предмет відповідності цілям і можливостям. Важливо також ураховувати зовнішні ризики, внутрішні ресурси та конкурентні переваги. Для оцінювання стратегій можна використовувати такі критерії:

Фінансова ефективність: чи буде стратегія фінансово вигідною для організації?

Конкурентоспроможність: чи дозволить стратегія зміцнити ринкові позиції?

Ризики: які ризики можуть виникнути під час реалізації стратегії, як вони можуть вплинути на результати?

Для оцінювання можуть застосовуватися фінансові моделі (NPV, IRR), сценарний аналіз, матриця ризиків.

7. Вибір стратегії. Після оцінювання альтернативних варіантів відбувається вибір найбільш відповідної стратегії. Рішення ухвалюють на основі порівняння всіх варіантів за визначеними критеріями: прибутковість, ризики, відповідність ресурсам, можливості реалізації та відповідність місії компанії.

8. Реалізація вибраної стратегії. Після вибору стратегії компанія «Фармак» переходить до її впровадження. Це включає розроблення детального плану дій, розподіл відповідальності, бюджетування, організацію ресурсів, кадрове забезпечення та управління проєктами. Важливу роль відіграє адаптація корпоративної культури та комунікація між усіма рівнями організації для забезпечення успішної реалізації стратегії.

9. Контроль і моніторинг реалізації стратегії. Процес реалізації стратегії повинен постійно контролюватися, щоб вчасно реагувати на зміни в середовищі або в організації. Упроваджують механізми зворотного зв'язку, моніторингу показників ефективності (KPI) та коригування планів у разі необхідності. Це дозволяє організації бути гнучкою до змін у зовнішньому середовищі та забезпечити досягнення поставлених цілей.

5.2. Ділова гра «Стратегічний вибір: управління розвитком компанії».

Мета завдання: формування практичних навичок аналізу економічного середовища, прийняття стратегічних рішень, оцінювання альтернативних стратегій та ефективної їхньої реалізації в умовах внутрішніх і зовнішніх змін.

Ділова гра – це навчальна або тренінгова форма роботи, яка моделює реальні управлінські, економічні або соціальні ситуації, дозволяючи учасникам на практиці відпрацьовувати прийняття рішень, стратегічне мислення, командну взаємодію та аналітичні навички.

Методичні рекомендації

1. Підготовчий етап. Ознайомлення учасників з основними поняттями економічної стратегії та типовими підходами до її формування. Вибір підприємства для аналізу. Важливо надати достатньо часу на аналіз вихідної інформації, щоб кожна група змогла оцінити сильні та слабкі сторони підприємства, а також потенційні загрози й можливості зовнішнього середовища.

2. Основний етап. Генерація альтернативних організаційних стратегій з урахуванням ресурсного потенціалу, цілей компанії та очікуваних результатів. Керівники гри повинні сприяти дискусії та обговоренню різних варіантів, стимулювати критичне мислення та обґрунтування кожного стратегічного вибору. Далі учасники моделюють процес вибору стратегії, оцінюючи ризики, фінансову ефективність і відповідність обраної стратегії місії та довгостроковим цілям підприємства. Особливу увагу слід приділити реалізації стратегій у практичній діяльності: визначенню ключових етапів упровадження, розподілу ресурсів, встановленню контрольних показників та механізмів моніторингу. Одночасно моделюють управління опором змінам, коли частина учасників або моделі «працівників» демонструє небажання приймати нові підходи, що дозволяє відпрацювати методи мотивації, переконання та адаптації персоналу.

3. Завершальний етап. Обговорення результатів, аналіз прийнятих рішень та їхніх наслідків для фінансового стану, конкурентних позицій та організаційної культури.

Завдання 5.3. Аналіз кейсів.

Мета завдання: формування у учасників практичних навичок стратегічного мислення та управлінського аналізу, здатності ухвалювати зважені управлінські рішення в умовах невизначеності та обмежених ресурсів, а також розвитку вміння обґрунтовувати свої рішення з точки зору економічної ефективності та конкурентних переваг.

Методичні рекомендації

Кейс 1. Формування економічної стратегії компанії «Фармак» у змінних ринкових умовах.

Компанія «Фармак» стикається з посиленням конкуренції на внутрішньому ринку та збільшенням імпортних постачань лікарських засобів. При цьому вона має потужний виробничий потенціал, розгалужену систему дистрибуції та позитивну репутацію серед споживачів. У такій ситуації керівництво планує розробити економічну стратегію, яка дозволить утримати частку ринку та забезпечити фінансову стабільність.

Завдання:

проаналізувати сильні та слабкі сторони компанії, оцінити зовнішні можливості та загрози;

визначити стратегічні пріоритети для зростання і стабільності;

запропонувати економічні механізми реалізації стратегії та оцінити їхній вплив на конкурентні переваги.

Кейс 2. Вибір організаційної стратегії для запуску нової лінійки продуктів.

Компанія розглядає три варіанти розвитку: розширення виробництва існуючих препаратів, вихід на міжнародний ринок або запуск інноваційної лінійки продуктів. Кожен варіант має різний рівень ризику та потребує різних ресурсів.

Завдання:

оцінити доцільність кожної стратегії з точки зору ресурсів і довгострокових цілей компанії;

визначити оптимальну стратегію розвитку;

обґрунтувати очікувані економічні та організаційні результати вибраного варіанта.

Кейс 3. Класифікація стратегій у динамічному фармацевтичному ринку.

На ринку з’являються нові технології та зміни в регуляторних вимогах. Компанія повинна вирішити, чи застосовувати стратегію зростання, стабілізації, диверсифікації або скорочення в різних підрозділах.

Завдання:

проаналізувати ситуацію на ринку та внутрішні ресурси компанії;

визначити типи стратегій для різних бізнес-напрямів;

оцінити ризики та переваги кожної стратегії, а також її відповідність місії і довгостроковим цілям.

Кейс 4. Реалізація стратегій та контроль їхнього виконання.

Керівництво компанії ухвалило стратегію диверсифікації та виходу на міжнародний ринок. Для цього необхідно визначити ключові етапи впровадження, розподіл ресурсів, відповідальних осіб та показники ефективності.

Завдання:

розробити план реалізації стратегії з урахуванням ресурсів та часових меж;

запропонувати механізми контролю та моніторингу;

оцінити потенційні перешкоди та шляхи їхнього подолання для досягнення стратегічних цілей.

Завдання 5.4. Вивчення понятійно-категоріального апарату теми.

Мета завдання: формування здатності визначати та грамотно використовувати науковий апарат та основні категорії навчальної дисципліни.

Методичні рекомендації

Уважно прочитайте поняття та визначення, наведені в табл. 8, вставте пропущені. Для виконання завдання можна скористатися конспектом лекцій або презентацією (на сайті ПНС ХНЕУ ім. С. Кузнеця).

Таблиця 8

Ключові поняття теми 5

Поняття	Визначення
1	2
Економічна стратегія організації	–
Місія організації	–
–	Дозволяє оцінити сильні та слабкі сторони організації, що є основою для розроблення стратегії
–	Оцінювання зовнішніх факторів, які можуть вплинути на діяльність організації
–	Дозволяє оцінити бізнес-одиниці організації за двома критеріями: темпи зростання ринку та частка на ринку
Сценарний аналіз	–
Стратегія фокусування	–
Комбінована стратегія	–
Функціональна стратегія	–
–	Пов’язані з діяльністю компанії на міжнародному ринку і передбачають адаптацію до глобальних умов бізнесу, включаючи різні національні ринки та їхні особливості

Закінчення табл. 8

1	2
–	Багатокомпонентна система, яка дозволяє організації ефективно розвиватися у динамічних умовах ринку, забезпечуючи довгострокову конкурентоспроможність та стійке економічне зростання
–	Сукупність дій, думок, емоцій або поведінки, які мають на меті протистояти або перешкоджати змінам, які впроваджуються в організаціях
Управління опором змінам	–
Диверсифікована стратегія експансії	–

Питання для роздумів і обговорення

1. Як визначити оптимальну економічну стратегію для компанії, що виходить на новий регіональний ринок?

2. Які методи аналізу зовнішнього середовища доцільно застосувати виробничому підприємству перед розробленням стратегії?

3. Як оцінити конкурентні переваги компанії, якщо ринок насичений і рівень диференціації низький?

4. Які внутрішні чинники найсильніше впливатимуть на вибір економічної стратегії для фірми, що переживає фінансові труднощі?

5. Як сформувати економічні цілі організації, щоб вони відповідали її стратегічній місії та ресурсним можливостям?

6. Який алгоритм вибору організаційної стратегії для компанії, що планує перейти від стабілізації до зростання?

7. Як вибрати між корпоративною стратегією диверсифікації та інтеграції у випадку аграрного підприємства?

8. Яку бізнес-стратегію варто застосувати молодому технологічному стартапу для швидкого зайняття ніші?

9. Як визначити найбільш ефективну функціональну стратегію (маркетингову, виробничу чи фінансову) для компанії в умовах обмежених ресурсів?

10. Яка конкурентна стратегія за М. Портером підходить компанії, що має доступ до дешевої сировини, і як її реалізувати?

11. Як вибрати глобальну стратегію для компанії, яка планує вихід на європейський ринок зі стандартним продуктом?

12. Які підтипи стратегії інновацій є найбільш ефективними для фармацевтичної компанії, що прагне збільшити частку ринку?

13. Як визначити доцільність застосування стратегії скорочення, якщо обсяги збуту падають уже третій квартал?

14. Які ключові елементи HR-стратегії потрібно змінити, якщо організація переходить до стратегії диференціації?

15. Як будувати логістичну стратегію, якщо компанія розширює асортимент і виходить у нові торгові канали?

16. Як організувати процес бюджетування під час упровадження нової корпоративної стратегії зростання?

17. Які інструменти моніторингу застосувати, щоб оцінювати прогрес у реалізації стратегії на всіх рівнях організації?

18. Як виявити прихований опір змінам у персоналу перед реорганізацією бізнес-процесів?

19. Які методи управління опором змінам є найбільш ефективними для великих виробничих підприємств?

20. Як коригувати стратегічний план, якщо зовнішнє середовище змінюється швидше, ніж прогнозувалося?

Тестові завдання з теми 5

1. Забезпеченні стійкого розвитку, підвищення конкурентоспроможності, ефективне використанні ресурсів та адаптація до умов ринку є:

а) завданням економічної стратегії організації;

б) метою економічної стратегії організації;

в) об’єктом економічної стратегії організації;

г) предметом економічної стратегії організації.

2. Який різновид економічної стратегії організації характеризується такими особливостями: вона орієнтована на збереження існуючих позицій підприємства на ринку, зменшення ризиків у період економічної нестабільності або насиченості ринку:

а) стратегія зростання;

б) стратегія скорочення;

в) стратегія інновацій;

г) стратегія стабілізації?

3. Який різновид економічної стратегії організації характеризується такими особливостями: вона спрямована на впровадження нових технологій, процесів або продуктів для підвищення конкурентоспроможності та ефективності діяльності:

а) стратегія зростання;

б) стратегія скорочення;

в) стратегія інновацій;

г) стратегія стабілізації?

4. У рамках якого етапу процесу вибору організаційної стратегії використовується PESTEL-аналіз:

а) контроль і моніторинг реалізації стратегії;

б) визначення стратегічних цілей;

в) аналіз внутрішнього середовища;

г) аналіз зовнішнього середовища?

5. У рамках якого етапу процесу вибору організаційної стратегії використовують SWOT-аналіз:

а) контроль і моніторинг реалізації стратегії;

б) визначення стратегічних цілей;

в) аналіз внутрішнього середовища;

г) аналіз зовнішнього середовища?

6. У рамках бізнес-рівня (класифікація стратегій за рівнями організації) до основних типів бізнес-стратегій належать:

а) стратегія зростання, стратегія стабілізації, стратегія скорочення;

б) стратегія лідерства, стратегія диференціації, стратегія фокусування;

в) маркетингова стратегія, виробнича стратегія, фінансова стратегія;

г) управління операційною діяльністю, управління логістикою та постачанням, управління якістю.

7. У рамках функціонального рівня (класифікація стратегій за рівнями організації) до основних видів функціональних стратегій належать:

а) стратегія зростання, стратегія стабілізації, стратегія скорочення;

б) стратегія лідерства, стратегія диференціації, стратегія фокусування;

в) маркетингова стратегія, виробнича стратегія, фінансова стратегія;

г) управління операційною діяльністю, управління логістикою та постачанням, управління якістю.

8. До якого типу стратегії (класифікація стратегій за типами розвитку організації) належать такі підтипи: захист існуючих позицій; підтримка; оптимізація:

а) стратегія зростання;

б) стратегія стабілізації;

в) стратегія скорочення;

г) стратегія глобалізації?

9. До якого типу стратегії (класифікація стратегій за типами розвитку організації) належать такі підтипи: стратегія проникнення на ринок; стратегія розвитку ринку; стратегія розвитку продукту:

а) стратегія зростання;

б) стратегія стабілізації;

в) стратегія скорочення;

г) стратегія глобалізації?

10. До якої функціональної стратегії фірми належать такі функціональні напрями: управління ресурсами (раціональне використання матеріальних і трудових ресурсів); операційна ефективність (оптимізація процесів для зниження витрат і покращення якості); управління якістю (створення систем контролю якості, щоб забезпечити відповідність продукції стандартам):

а) інноваційна стратегія;

б) маркетингова стратегія;

в) стратегія управління людськими ресурсами;

г) виробнича стратегія?

11. У рамках якої стратегії за М. Портером відбувається зосередження уваги на певному вузькому сегменті ринку (ніші) і задоволенні його потреб краще, ніж це роблять конкуренти:

а) стратегія лідерства за витратами;

б) стратегія диференціації;

в) стратегія фокусування;

г) комбіновані стратегії?

Тема 6. Управління розвитком регіональних соціально-економічних систем

Мета – сформувати у здобувачів вищої освіти здатність комплексно аналізувати регіон як багатофункціональну соціально-економічну систему, оцінювати інструменти та механізми державного регулювання його розвитку й безпеки, а також опрацьовувати підходи до інтеграційної взаємодії регіональних систем для забезпечення їхнього сталого та збалансованого розвитку.

Основні питання

6.1. Регіон як багатофункціональна і багатоаспектна соціально-економічна система.

6.2. Державне регулювання розвитку та безпеки регіональних соціально-економічних систем.

6.3. Механізм інтеграційної взаємодії регіональних соціально-економічних систем.

Ключові слова: регіон, соціально-економічна система, регіональний розвиток, державне регулювання, регіональна політика, регіональна безпека, інтеграційна взаємодія, територіальна структура, регіональні ресурси, сталий розвиток, регіональне управління, інституційне забезпечення, міжрегіональна кооперація, регіональна конкурентоспроможність, механізм регіонального управління.

Рекомендована література: [1; 2; 6; 8; 10; 12; 13; 17; 19 – 21].

Практичні завдання

6.1. Діагностичне завдання: обґрунтувати вибір оптимальної стратегії розвитку Львівської області як соціально-економічної системи.

Мета завдання: сформувати вміння у здобувачів вищої освіти комплексно оцінювати сучасний стан Львівської області як соціально-економічної системи, визначати ключові чинники її розвитку, аналізувати можливі стратегічні альтернативи та обґрунтовувати вибір оптимальної стратегії, що забезпечить стійке зростання, конкурентоспроможність і збалансований регіональний розвиток.

Методичні рекомендації

Процес розроблення і впровадження стратегії розвитку Львівської області складається з декількох ключових етапів.

1. Аналіз вихідного стану Львівської області. Аналіз передбачає детальне дослідження її соціально-економічного та екологічного потенціалу для формування обґрунтованих рішень щодо стратегічного розвитку. На цьому етапі здійснюють систематичне збирання даних щодо економічних показників регіону, включно з обсягом ВВП області, структурою промисловості та сільського господарства, динамікою інвестицій, рівнем зайнятості, доходами населення та фінансовою стабільністю місцевих підприємств. Паралельно аналізуються соціальні аспекти, такі як демографічна структура, рівень освіти та професійної підготовки населення, стан охорони здоров'я, забезпеченість житлом та соціальними послугами, рівень соціальної захищеності та якість життя. Екологічний аналіз містить оцінювання стану природних ресурсів, рівня забруднення повітря та водних ресурсів, використання земельних ресурсів, енергетичної ефективності та потенціалу відновлюваних джерел енергії. Для комплексного оцінювання регіону проводять SWOT-аналіз, який дозволяє ідентифікувати сильні сторони, такі як наявність промислових кластерів, стратегічне розташування або культурний потенціал, а також слабкі сторони, зокрема низький рівень технологічного розвитку чи недостатню транспортну інфраструктуру. Одночасно виявляють можливості розвитку, включаючи інвестиційні проєкти та інтеграцію у міжнародні економічні мережі, а також потенційні загрози, зокрема економічні коливання, природні ризики або демографічні зміни. Додатково здійснюють оцінювання ресурсної бази регіону, включно з природними, трудовими, фінансовими та інтелектуальними ресурсами, що дозволяє визначити потенціал для зростання економічної активності. Вивчають рівень конкурентоспроможності області порівняно з іншими регіонами країни, ефективність функціонування інфраструктурних систем, транспортних та логістичних мереж, енергетичних і комунікаційних систем. На основі всебічного аналізу формують детальну картину вихідного стану Львівської області, що є необхідною базою для обґрунтування стратегічних пріоритетів, визначення ключових напрямів розвитку, оптимізації ресурсів і прийняття ефективних управлінських рішень для забезпечення сталого та збалансованого розвитку регіону.

2. Формулювання стратегічних цілей. Формулювання стратегічних цілей Львівської області полягає у визначенні пріоритетних напрямів розвитку регіону на основі комплексного аналізу його економічного, соціального та екологічного потенціалу. На цьому етапі здійснюють узагальнення даних, отриманих у процесі оцінювання вихідного стану, з метою ідентифікації ключових потреб регіону, його сильних сторін та можливостей для розвитку, а також урахування зовнішніх викликів і потенційних загроз. Формулювання стратегічних цілей передбачає встановлення довгострокових орієнтирів, які визначають бажаний стан регіону через кілька років та забезпечують стабільне економічне зростання, підвищення якості життя населення, розвиток інфраструктури, ефективне використання природних та людських ресурсів, а також збереження екологічної безпеки. Паралельно визначають короткострокові цілі, які конкретизують заходи, що мають бути реалізовані в найближчий період для досягнення довгострокових результатів. Ці цілі повинні бути реалістичними та вимірюваними, узгодженими з можливостями регіону та ресурсною базою, і одночасно враховувати соціальні та економічні пріоритети місцевого населення. У процесі формування стратегічних цілей також аналізують взаємозв'язок між різними сферами розвитку регіону, зокрема економічною, соціальною та екологічною, для забезпечення комплексного і збалансованого підходу. На цьому етапі важливим є створення системи пріоритетів, яка визначає, які напрямки розвитку мають першочергове значення, а які можуть бути реалізовані поступово, у відповідності до наявних ресурсів і зовнішніх умов. Результатом цього етапу є чітко визначений набір стратегічних цілей, що слугує основою для розроблення конкретних стратегій, програм та заходів, спрямованих на забезпечення сталого та ефективного розвитку Львівської області як соціально-економічної системи.

3. Розроблення стратегічних планів. На цьому етапі відбувається перетворення визначених стратегічних цілей на конкретні, чітко структуровані заходи та програми, які забезпечують їхню реалізацію. Здійснюють деталізацію кожної стратегічної цілі з урахуванням пріоритетності напрямів розвитку, взаємозв'язку між економічними, соціальними та екологічними аспектами, а також оцінювання ресурсного забезпечення. Стратегічні плани містять визначення обсягу та структури необхідних фінансових, матеріальних, трудових та інтелектуальних ресурсів, що дозволяє забезпечити ефективне виконання заходів у заплановані терміни та мінімізувати ризики їхнього недофінансування або затримки реалізації. Крім того, під час розроблення стратегічних планів визначають

конкретні терміни виконання кожного заходу та відповідальні органи, установи або структурні підрозділи, які забезпечуватимуть реалізацію запланованих дій. Важливим аспектом є встановлення системи моніторингу та оцінювання ефективності виконання планів, що дозволяє своєчасно коригувати дії та ресурси у відповідь на зміни зовнішнього і внутрішнього середовища. На цьому етапі також враховують механізми координації між різними рівнями влади, підприємствами та громадськими структурами для забезпечення інтеграційної взаємодії та синхронізації заходів. Результатом цього етапу є створення комплексного, узгодженого та реалістичного стратегічного плану розвитку Львівської області, який визначає послідовність дій, ресурси, терміни та відповідальних, забезпечує системність управлінських рішень і слугує основою для ефективної реалізації стратегічних цілей регіону.

4. Реалізація стратегії. Етап реалізації стратегії розвитку Львівської області полягає у практичному втіленні розроблених стратегічних планів та заходів, спрямованих на досягнення визначених цілей регіону. На цьому етапі відбувається активне залучення необхідних ресурсів, зокрема фінансових, людських, технологічних та матеріальних, що дозволяє забезпечити ефективну реалізацію запланованих дій. Значну роль відіграє залучення інвестицій, як внутрішніх, так і зовнішніх, для підтримки розвитку підприємств, модернізації виробничих потужностей та створення нових робочих місць, що сприяє економічному зростанню регіону. Паралельно здійснюють реалізацію інфраструктурних проєктів, які охоплюють будівництво та модернізацію транспортних і логістичних мереж, енергетичних систем, комунікаційних та соціальних об’єктів, що підвищує ефективність функціонування регіону та покращує якість життя населення. Важливим аспектом є підтримка розвитку малого та середнього бізнесу, створення сприятливого середовища для інноваційної діяльності та підприємництва, а також реалізація соціальних ініціатив, що спрямовані на покращення рівня освіти, охорони здоров’я, соціального захисту та залучення громадськості до процесів розвитку регіону. Формують систему координації та управління виконанням заходів, що містять контроль за ефективністю використання ресурсів, дотримання термінів виконання, оцінювання проміжних результатів та своєчасне внесення коригувань у разі зміни зовнішніх або внутрішніх умов. Це дозволяє забезпечити послідовність дій, інтегрованість різних напрямів розвитку, мінімізувати ризики та забезпечити досягнення стратегічних цілей Львівської області у визначені терміни, підтримуючи збалансований і стійкий розвиток регіону.

5. Оцінювання результатів і коригування стратегії. На цьому етапі здійснюють регулярний моніторинг ключових показників розвитку Львівської області, включно з економічними, соціальними та екологічними параметрами, що дозволяє оцінити динаміку змін та рівень досягнення стратегічних пріоритетів. Аналізують результати реалізації інфраструктурних проєктів, інвестиційних програм, заходів щодо підтримки бізнесу та соціальних ініціатив, а також ступінь ефективності використання ресурсів, взаємодії органів влади, підприємств і громадськості. На основі отриманих даних виявляють відхилення від запланованих результатів, оцінюють вплив зовнішніх чинників, таких як зміни у законодавчому середовищі, економічні коливання, демографічні тенденції або глобальні ринкові виклики, а також внутрішніх чинників, включно з організаційними, ресурсними та управлінськими обмеженнями. Результати оцінювання дозволяють визначити необхідність внесення коректив у стратегічні плани, перегляду пріоритетів, зміни ресурсного забезпечення або адаптації термінів виконання заходів, що забезпечує гнучкість управління та своєчасну реакцію на зміни умов розвитку. Коригування стратегії здійснюють таким чином, щоб зберігати баланс між довгостроковими цілями та оперативними потребами регіону, підтримувати комплексний і збалансований розвиток, забезпечувати підвищення конкурентоспроможності Львівської області, ефективне використання наявних ресурсів і максимізацію соціально-економічного ефекту від реалізації стратегічних ініціатив. Таким чином, оцінювання результатів і коригування стратегії стає ключовим елементом циклу стратегічного управління, який гарантує адаптивність і стійкість розвитку регіону в умовах постійно змінного зовнішнього і внутрішнього середовища.

Завдання 6.2. Аналіз кейсів.

Мета завдання: сформувати у здобувачів вищої освіти практичні навички комплексного аналізу регіону як багатофункціональної соціально-економічної системи, оцінювання його економічного, соціального та екологічного потенціалу, розуміння механізмів державного регулювання розвитку та безпеки, а також здатності розробляти й обґрунтовувати механізми інтеграційної взаємодії між регіональними системами.

Методичні рекомендації

Кейс 1. Розвиток Львівської області як багатофункціональної соціально-економічної системи.

Львівська область характеризується високим рівнем урбанізації, розвиненою промисловою та аграрною інфраструктурою, наявністю освітніх і культурних центрів. Проте спостерігаються проблеми дисбалансу між містами та сільськими територіями, недостатньою інтеграцією ринку праці та обмеженими ресурсами для інноваційного розвитку. Керівництво області планує сформувати стратегічний план розвитку, який би забезпечив економічне зростання, підвищення соціальної якості життя та ефективне використання природних і людських ресурсів.

Завдання:

визначити ключові сильні та слабкі сторони регіону;

оцінити можливості для залучення інвестицій і розвитку інфраструктури;

сформувати пріоритетні напрями економічної, соціальної та екологічної політики;

розробити механізми реалізації заходів для забезпечення збалансованого розвитку.

Кейс 2. Державне регулювання безпеки та розвитку Закарпатської області.

Закарпатська область має стратегічне розташування на кордоні з кількома країнами, що створює потенціал для транскордонної торгівлі та розвитку туризму. Водночас регіон стикається з проблемами економічної нерівності, нестачі інфраструктурних і соціальних послуг, а також ризиками природних катастроф. Державні органи планують впровадити комплексні програми підтримки розвитку регіону та заходи з підвищення його безпеки, включно з фінансовими інструментами, регуляторними нормами та інфраструктурними проєктами.

Завдання:

визначити ефективні механізми державного регулювання регіонального розвитку та безпеки;

оцінити вплив державних заходів на економічне зростання та соціальний добробут;

проаналізувати потенційні ризики та загрози розвитку регіону;

розробити пріоритетні заходи для забезпечення стабільності та безпеки.

Кейс 3. Інтеграційна взаємодія Вінницької та Чернівецької областей у сфері агропромислового комплексу.

Обидва регіони мають схожі економічні профілі та ресурсний потенціал у аграрному секторі, проте їхні ринки частково ізольовані, що обмежує ефективність виробництва та обміну технологіями. Місцеві органи влади та бізнес-структури планують створити механізм інтеграційної взаємодії, який дозволить оптимізувати логістику, підвищити ефективність виробництва та розширити ринки збуту.

Завдання:

виявити можливості та бар'єри для міжрегіональної співпраці;

визначити спільні стратегічні цілі для розвитку агропромислового комплексу;

розробити механізми координації дій між регіонами та бізнес-структурами;

оцінити вплив інтеграційної взаємодії на конкурентоспроможність регіонів.

Кейс 4. Стратегічне планування розвитку Івано-Франківської області у сфері туризму та інновацій.

Івано-Франківська область має значний туристичний та культурний потенціал, а також освітні й наукові центри, що створює можливості для розвитку інноваційної економіки. Проте спостерігають нерівномірний розвиток територій, обмеженість інфраструктурних і фінансових ресурсів, а також недостатню інтеграцію з національними та міжнародними ринками. Керівництво області планує розробити стратегічний план розвитку туризму та інновацій, який би дозволив максимально ефективно використовувати наявні ресурси.

Завдання:

визначити стратегічні пріоритети розвитку туризму та інноваційної економіки;

оцінити наявні ресурси та потенційних партнерів для реалізації планів;

розробити конкретні заходи підтримки туристичної та інноваційної діяльності;

оцінити очікувані соціально-економічні ефекти від реалізації стратегії.

Завдання 6.3. Вивчення понятійно-категоріального апарату теми

Мета завдання: формування здатності визначати та грамотно використовувати науковий апарат та основні категорії навчальної дисципліни.

Методичні рекомендації

Уважно прочитайте поняття та визначення, наведені в табл. 9, вставте пропущені. Для виконання завдання можна скористатися конспектом лекцій або презентацією (на сайті ПНС ХНЕУ ім. С. Кузнеця).

Таблиця 9

Ключові поняття теми 6

Поняття	Визначення
–	Територіальна одиниця, що має певні географічні, економічні, політичні, культурні та соціальні характеристики, які відрізняють її від інших частин території
Регіональна соціально-економічна система	–
–	Інструмент управління, який визначає, як ресурси регіону можуть бути ефективно використані для досягнення стратегічних цілей розвитку
Стратегічний план регіонального розвитку	–
–	Система заходів, що здійснюють органи державної влади з метою забезпечення ефективного функціонування економічних і соціальних процесів, а також захисту національних інтересів та забезпечення безпеки
–	Сукупністю інституцій, інструментів та процесів, що сприяють взаємодії між регіонами для забезпечення економічної, соціальної та культурної інтеграції, а також розвитку на основі спільних інтересів
Механізм інтеграційної взаємодії регіональних систем	–
Принцип субсидіарності	–
Принцип сталого розвитку	–
Оцінювання рівня соціально-економічного розвитку регіону	–

Питання для роздумів і обговорення

1. Як можна оцінити економічний, соціальний та екологічний потенціал регіону для обґрунтування стратегічного плану розвитку?

2. Які показники дозволяють визначити рівень урбанізації та дисбаланс між містами і сільськими територіями?

3. Як визначити сильні та слабкі сторони регіону у контексті його багатофункціональності?

4. Які зовнішні чинники слід ураховувати під час формування стратегії розвитку регіону?

5. Як оцінити конкурентоспроможність регіону на національному та міжнародному рівнях?

6. Які механізми державного регулювання можуть стимулювати економічний розвиток області?

7. Як оцінити вплив державних фінансових і регуляторних інструментів на соціальний добробут населення?

8. Які підходи до управління ризиками природних і технологічних катастроф ефективні для регіону?

9. Як визначити пріоритетні напрями інфраструктурного розвитку для забезпечення безпеки та ефективності регіональної економіки?

10. Які методи оцінювання інтеграційної взаємодії регіонів дозволяють підвищити ефективність агропромислового або промислового кластера?

11. Як оцінити бар’єри та стимули для міжрегіональної співпраці у сфері економіки та соціальної політики?

12. Які етапи слід здійснити для координації діяльності органів влади на різних рівнях у процесі інтеграції регіональних систем?

13. Як забезпечити ефективне планування спільних інвестиційних та інфраструктурних проєктів між регіонами?

14. Які чинники впливають на залучення інвестицій у розвиток туристичних та інноваційних кластерів регіону?

15. Як оцінити вплив державного регулювання на стабільність і розвиток соціально-економічної системи регіону?

16. Які підходи до моніторингу та оцінювання реалізації стратегічних планів регіону є найбільш ефективними?

17. Як урахувати демографічні та соціальні особливості регіону під час розроблення стратегій розвитку?

18. Як оцінити потенціал природних, трудових та фінансових ресурсів для забезпечення збалансованого розвитку регіону?

19. Які механізми інтеграційної взаємодії регіонів сприяють підвищенню конкурентоспроможності економічного простору?

20. Як адаптувати стратегічні плани регіону до змін зовнішнього середовища та непередбачуваних кризових ситуацій?

Тестові завдання з теми 6

1. Регіональна соціально-економічна система містить такі компоненти:

а) економічний;

б) соціальний;

в) демографічний;

г) інституціональний.

2. До якого компоненту регіональних соціально-економічних систем належать такі сфери: виробництво, розподіл, обмін і споживання товарів та послуг у межах регіону:

а) економічний;

б) соціальний;

в) демографічний;

г) інституціональний?

3. За спеціалізацією регіональні соціально-економічних системи бувають:

а) розвинені та депресивні;

б) індустріальні, аграрні, туристичні;

в) інтегровані та периферійні;

г) прості та складні.

4. Який принцип функціонування регіональних соціально-економічних систем характеризується такими особливостями: економічні, соціальні та екологічні процеси в межах регіону повинні бути інтегровані для досягнення збалансованого розвитку:

а) територіальної цілісності;

б) комплексності;

в) субсидіарності;

г) інтеграції?

5. Який компонент у рамках організаційно-економічного механізму формування та реалізації стратегії розвитку регіону характеризується такими ознаками: охоплює структури управління, ухвалення рішень, взаємодію суб'єктів регіону (місцева влада, бізнес, громадськість) та визначає механізми координації дій різних учасників процесу:

а) економічний;

б) демографічний;

в) організаційний;

г) соціальний?

6. Скільки існує етапів формування та реалізації стратегії розвитку регіону:

а) 3;

б) 7;

в) 2;

г) 5?

7. Визначте основні проблеми в рамках реалізації стратегій регіонального розвитку:

а) недостатність фінансових ресурсів;

б) інституційна неефективність;

в) рівномірний розвиток регіону;

г) зовнішні перешкоди.

8. Комплексний документ, який визначає довгострокові пріоритети, завдання і шляхи розвитку регіону на основі оцінювання його потенціалу та з урахуванням зовнішніх і внутрішніх чинників впливу – це:

а) тактичний план розвитку регіону;

б) стратегічний план регіонального розвитку;

в) національний стратегічний план розвитку;

г) міжнаціональний стратегічний план розвитку.

9. Оцінювання рівня соціально-економічного розвитку регіону проводять за такими групами індикаторів (показників):

а) соціальних;

б) екологічних;

в) демографічних;

г) економічних.

10. До якої групи індикаторів (показників) оцінювання рівня соціально-економічного розвитку регіону належить: рівень доходів населення; індекс людського розвитку; рівень освіти та охорони здоров'я; житлові умови та соціальна інфраструктура:

а) соціальних;

б) екологічних;

в) демографічних;

г) економічних?

11. У рамках державного регулювання безпеки соціально-економічних систем виокремлюють такі сфери безпеки:

а) соціальна безпека;

б) економічна безпека;

в) екологічна безпека;

г) технологічна безпека.

12. Досягнення синергетичного ефекту, що підвищує конкурентоспроможність кожного регіону і сприяє стійкому розвитку на національному рівні є:

а) завданням механізму інтеграційної взаємодії регіональних соціально-економічних систем;

б) предметом механізму інтеграційної взаємодії регіональних соціально-економічних систем;

в) об'єктом механізму інтеграційної взаємодії регіональних соціально-економічних систем;

г) метою механізму інтеграційної взаємодії регіональних соціально-економічних систем.

13. У рамках якого принципу інтеграційної взаємодії відбувається регулярне співробітництво між регіонами та іншими суб'єктами, включаючи національні та міжнародні інституції, є ключовим для забезпечення взаємовигідної співпраці:

а) принцип субсидіарності;

б) принцип кооперації;

в) принцип сталого розвитку;

г) принцип спеціалізації.

Тема 7. Національні стратегії розвитку соціально-економічних систем

Мета – формування у здобувачів вищої освіти умінь аналізувати та порівнювати національні стратегії розвитку соціально-економічних систем різних груп країн, визначати стратегічні орієнтири національної економіки, вивчати особливості економічних стратегій розвинутих, транзитивних та країн, що розвиваються, а також оцінювати механізми та ефективність стратегій макрорегіональних інтеграційних об'єднань.

Основні питання

7.1. Визначення стратегічних орієнтирів розвитку національної економіки.

7.2. Особливості економічних стратегій розвинутих країн.

7.3. Особливості формування стратегій розвитку країн транзитивної економіки.

7.4. Специфіка економічних стратегій країн, що розвиваються.

7.5. Стратегії макрорегіональних інтеграційних об'єднань.

Ключові слова: національна економіка, стратегічні орієнтири, економічні стратегії, розвинуті країни, транзитивні економіки, країни, що розвиваються, макрорегіональні інтеграційні об'єднання, соціально-економічний розвиток, стратегічне планування, економічна політика, інноваційний розвиток, конкурентоспроможність, інтеграція ринків, стабільність економіки, пріоритетні напрями розвитку.

Рекомендована література: [1 – 4; 6; 8; 11; 14; 15; 18; 21; 22].

Практичні завдання

Завдання 7.1. Діагностичне завдання: обґрунтувати вибір стратегічних орієнтирів економіки Франції.

Мета завдання: формування здатності самостійно визначати та аргументовано обґрунтовувати стратегічні орієнтири розвитку економіки Франції, спираючись на аналіз сучасних тенденцій, національних пріоритетів і довгострокових цілей економічної політики країни.

Методичні рекомендації

Процес визначення стратегічних орієнтирів економіки Франції рекомендовано виконувати за такими етапами.

1. Аналіз поточного стану економіки Франції. Першим етапом є всебічний аналіз національної економіки Франції, її макроекономічних показників, галузевої структури, соціальних показників, інституційного середовища та глобальних викликів. Аналіз охоплює такі елементи: рівень валового внутрішнього продукту (ВВП) та його структуру; рівень інфляції, безробіття, зовнішнього боргу; інвестиційний клімат; розвиток інфраструктури; доступ до природних ресурсів; стан ринку праці та людського капіталу; соціальні показники, такі як: рівень добробуту та нерівності.

2. Визначення ключових викликів та можливостей. Даний етап реалізують як комплексну аналітичну процедуру, спрямовану на отримання кількісно-якісної картини економічного стану Франції з метою створення підґрунтя для обґрунтованого вибору стратегічних орієнтирів. Аналітична частина містить кількісну оцінку виявлених викликів та можливостей через призму показників, придатних для подальшого моніторингу і порівняння. Для кожного виявленого виклику визначають масштаб проблеми та напрям, у якому він проявляється: наприклад, якщо низька інноваційна активність – це не просто загальний індекс, а конкретні ознаки, такі як низька частка високотехнологічних патентів у загальному потоці, дефіцит венчурного фінансування або відтік наукових кадрів. Аналогічно можливості конкретизують через визначення драйверів їхньої реалізації: наявні сектори з потенціалом експортного росту, інфраструктурні проєкти, яких бракує для масштабування виробництва, чи освітні ініціативи, здатні швидко підвищити кваліфікацію робочої сили. Така конкретизація дозволяє уникнути абстрактних формулювань і перетворити виявлені чинники на вимірювані об’єкти політики. У процесі оцінювання залучаються зацікавлені сторони та експертні групи, щоб поєднати статистичні висновки з практичним баченням ринку: представники підприємств ключових секторів, академічні експерти, представники міністерств і агентств, а також міжнародні аналітичні структури. Діалог із зацікавленими сторонами дає змогу ідентифікувати приховані бар’єри реалізації можливостей, наприклад нормативні перепони або дефіцит логістичних потужностей, а також верифікувати пріоритетність проблем з точки зору бізнесу і суспільства. У результаті формується набір вивірених описів викликів і можливостей, кожен із яких супроводжується короткою аргументацією, кількісними індикаторами для моніторингу, оцінкою часових рамок реалізації та попередньою оцінкою ресурсних потреб для їхнього подолання або використання.

3. Формулювання національних економічних пріоритетів. Цей етап передбачає системне визначення стратегічних напрямів розвитку економіки Франції, які здатні забезпечити її довгострокову стійкість і конкурентоспроможність на міжнародній арені. На цьому етапі проводять всебічний аналіз вже виявлених викликів і можливостей, щоб чітко окреслити ті сфери економіки, які потребують першочергової уваги держави. Формулювання пріоритетів ґрунтується на синтезі економічних, соціальних та технологічних чинників: оцінюють, які сектори здатні стати драйверами зростання, де існує потенціал для інновацій, а де необхідно підвищувати ефективність виробництва та продуктивність праці. Особливу увагу приділяють балансуванню між зниженням залежності від зовнішніх ресурсів і стимулюванням внутрішнього виробництва, а також інтеграцією країни у глобальні ринки. У рамках цього процесу визначають механізми державного впливу, такі як стимулювання інвестицій, розвиток науково-технічної інфраструктури, модернізація транспортних і енергетичних систем, що здатні створити сприятливі умови для розвитку пріоритетних секторів. Пріоритети формулюють так, щоб вони були вимірюваними, конкретними та взаємопов’язаними між собою, що дозволяє державі оцінювати прогрес у реалізації стратегії та коригувати політику за потреби.

4. Оцінювання ресурсів і потенціалу розвитку. Цей етап передбачає комплексний аналіз наявних у Франції економічних, природних, технологічних та соціальних активів з метою визначення реалістичних меж і можливостей досягнення стратегічних цілей. Спершу здійснюють оцінювання природних ресурсів, включно з енергетичними та мінеральними запасами, аграрним потенціалом і якістю земельних угідь, оскільки вони формують базу для виробництва та експорту. Паралельно аналізують людський капітал, який охоплює рівень освіти, кваліфікацію робочої сили, науковий потенціал та здатність адаптуватися до нових технологічних вимог. Важливою складовою є оцінка технологічного потенціалу Франції, включно з наявними інноваційними розробками, науково-дослідними інститутами, рівнем упровадження сучасних технологій у виробництво та сферу послуг. Аналіз фінансових ресурсів зосереджується на державних і приватних інвестиційних можливостях, кредитних механізмах та потенціалі залучення іноземного капіталу, який може прискорити модернізацію ключових секторів. Одночасно враховують здатність Франції інтегруватися у світові ринки, освоювати нові технології та брати

участь у глобальних ланцюгах доданої вартості. На основі такого комплексного оцінювання формують об'єктивні показники ресурсного та інвестиційного потенціалу, які дозволяють зіставити наявні можливості з потребами стратегічного розвитку. Це дає змогу виявити слабкі місця, визначити пріоритетні напрями інвестування та підготувати обґрунтовані пропозиції щодо використання наявних ресурсів для максимізації економічного зростання та конкурентоспроможності країни.

5. Формулювання стратегічних цілей. На цьому етапі відбувається трансформація виявлених викликів, можливостей і ресурсного потенціалу у чітко окреслені завдання, що можуть бути виміряні і реалізовані через державну політику Франції та програми економічного розвитку. У межах макроекономічної сфери аналізують необхідність забезпечення стабільності фінансової системи, контролю інфляції, підтримки стабільного валютного курсу та створення умов для зростання зайнятості, що є критичними для збереження економічної стійкості. Галузеві цілі формулюють на основі пріоритетів економіки Франції та потенціалу окремих секторів, визначаючи напрями розвитку високотехнологічних виробництв, агропромислового комплексу, енергетики та інших стратегічно важливих сфер. При цьому оцінюють взаємозв'язок між окремими галузями та їхнім внеском у створення доданої вартості, збільшення експорту та інноваційного потенціалу. Соціальні цілі акцентують увагу на підвищенні рівня зайнятості, зниженні бідності, розширенні доступу до освіти та охорони здоров'я, що забезпечує соціальну стабільність та підвищення якості життя населення. Екологічні цілі інтегрують у стратегію як важливий компонент сталого розвитку, спрямований на розвиток відновлюваних джерел енергії, зменшення негативного впливу виробництва на довкілля та поступовий перехід до «зеленої» економіки. У результаті цього етапу формують систему взаємопов'язаних стратегічних цілей, яка відображає не лише економічні пріоритети, але й соціальні та екологічні аспекти, що дозволяє комплексно оцінювати ефективність обраної стратегії та визначати інструменти для її реалізації на всіх рівнях управління.

6. Розроблення інструментів реалізації стратегічних цілей. На цьому етапі стратегічні цілі трансформують у конкретні політичні, економічні та адміністративні заходи, які дозволяють державі впливати на процеси в економіці та суспільстві. Аналізують, які фіскальні та монетарні заходи здатні забезпечити стабільність фінансової системи, підтримати зростання інвестицій і сприяти розвитку пріоритетних секторів. Паралельно

визначають законодавчі та регуляторні ініціативи, здатні створити сприятливе середовище для бізнесу, стимулювати інноваційну активність та підвищувати ефективність використання ресурсів. Особливу увагу приділяють розробленню державних програм підтримки інновацій, підприємництва та масштабних інфраструктурних проєктів, які формують безпосередню основу для реалізації економічних і галузевих цілей. Водночас ураховують інструменти міжнародного співробітництва, зокрема торговельні та інвестиційні угоди, що дозволяють інтегрувати країну у світові економічні процеси та залучати зовнішні ресурси. Не менш важливим компонентом є політика розвитку людського капіталу, що включає систему освіти, наукових досліджень і соціальної підтримки, які забезпечують підготовку кадрів та підвищення продуктивності праці.

7. Інтеграція національної стратегії у міжнародні економічні процеси. Аналізують положення Франції у світовій економіці, визначаються ключові міжнародні партнери, ринки та сфери співпраці, що можуть посилити конкурентоспроможність національної економіки. Особливу увагу приділяють участі у глобальних ланцюгах доданої вартості, що дозволяє оптимізувати виробничі процеси, підвищити ефективність ресурсів і забезпечити доступ до передових технологій. Одночасно оцінюють потенціал укладення торговельних угод, залучення іноземних інвестицій та інтеграції у міжнародні фінансові та інноваційні механізми.

8. Моніторинг та оцінювання реалізації стратегії. Визначають ключові показники, які дозволяють кількісно та якісно відстежувати прогрес у досягненні стратегічних цілей, зокрема зміни в економічному зростанні, рівні інвестицій, продуктивності праці, зайнятості населення та розвитку пріоритетних секторів. Проводять регулярний аналіз отриманих даних, що дає змогу виявляти відхилення від запланованих результатів та визначати причини їхнього виникнення. Моніторинг містить порівняння фактичних результатів із запланованими цільовими показниками та оцінювання впливу конкретних заходів державної політики, законодавчих ініціатив і програм підтримки економічного розвитку. На основі цього аналізу формують рекомендації щодо коригування стратегії, оптимізації ресурсного забезпечення та внесення змін до політичних і економічних інструментів.

Завдання 7.2. Ситуативне завдання «Розроблення стратегічних орієнтирів у різних економічних контекстах»

Мета завдання: розвиток у здобувачів вищої освіти здатності аналізувати економічні умови різних типів країн та інтеграційних об'єднань, визначати ключові виклики і можливості для їхнього розвитку, формулювати обґрунтовані стратегічні орієнтири та пропонувати конкретні інструменти для їхньої реалізації.

Методичні рекомендації

Уявіть, що ви є членом консультативної групи з економічного розвитку, до якої звернулися п'ять різних державних і регіональних організацій із проханням розробити рекомендації щодо стратегічних орієнтирів та економічної стратегії на найближчі 10 років. Кожна організація представляє різний тип економіки або інтеграційного об'єднання.

Сценарії

Розвинена країна з високим рівнем технологічного розвитку та стабільною макроекономічною системою. Поставлене завдання – підтримка інновацій, диверсифікація економіки та інтеграція у глобальні ланцюги доданої вартості.

Країна транзитивної економіки, що переживає структурні зміни після переходу від планової економіки до ринкової. Необхідно розробити стратегію підвищення ефективності виробництва, залучення інвестицій та соціальної стабілізації.

Країна, що розвивається, із низькою продуктивністю праці та обмеженим доступом до технологій. Завдання полягає у формуванні орієнтирів для економічного зростання, розвитку людського капіталу і стимулювання внутрішнього ринку.

Макрорегіональне інтеграційне об'єднання із кількох країн, що прагнуть підвищити взаємну торгівлю та координацію економічної політики. Потрібно визначити спільні пріоритети, механізми інтеграції та баланс інтересів різних членів.

Для кожного сценарію потрібно:

проаналізувати основні економічні виклики та можливості;

запропонувати стратегічні пріоритети розвитку;

обґрунтувати вибір пріоритетів у контексті національних та міжнародних умов;

визначити ключові інструменти реалізації стратегії.

Здобувачі вищої освіти складають порівняльну таблицю або структурований звіт, у якому чітко визначені стратегічні орієнтири для кожного типу економіки та інтеграційного об’єднання, з аргументацією їхнього вибору і пропозиціями щодо механізмів реалізації.

Завдання 7.3. Вивчення понятійно-категоріального апарату теми

Мета завдання: формування здатності визначати та грамотно використовувати науковий апарат та основні категорії навчальної дисципліни.

Методичні рекомендації

Уважно прочитайте поняття та визначення, наведені в табл. 10, вставте пропущені. Для виконання завдання можна скористатися конспектом лекцій або презентацією (на сайті ПНС ХНЕУ ім. С. Кузнеця).

Таблиця 10

Ключові поняття до теми 7

Поняття	Визначення
–	Комплексна економічна категорія, що характеризує здатність держави ефективно використовувати свої ресурси для забезпечення стабільного економічного зростання, поліпшення добробуту населення та утримання стійких позицій на міжнародних ринках
Стратегічні орієнтири	–
–	Відкриття економіки для ринкових механізмів, скасування державного контролю за цінами та відмова від монопольних структур
–	Спрощення правових і адміністративних процедур, що стимулює підприємницьку активність
Макроекономічна стабілізація	–
Експортно-орієнтована індустріалізація	–
Диверсифікація економіки	–
Технологічний трансфер	–
–	Форма економічної та політичної інтеграції між країнами, що знаходяться в одній географічній зоні, які мають спільні інтереси, проблеми та ресурси
Конкурентоспроможність країни	–
Інклюзивність	–
Соціальна відповідальність	–

Запитання для роздумів і обговорення

1. Які критерії визначення стратегічних орієнтирів економіки вашої країни є найбільш релевантними у сучасних умовах?

2. Як аналіз внутрішніх і зовнішніх чинників впливає на формування стратегічних орієнтирів?

3. Які ключові виклики сьогодні стоять перед національною економікою та як їх врахувати у стратегії?

4. Як визначити пріоритетні сектори економіки для довгострокового розвитку?

5. Яким чином можна поєднувати макроекономічні та галузеві цілі у національній стратегії?

6. Які особливості економічних стратегій розвинутих країн можна застосувати у власній економічній політиці?

7. Як розвинені країни забезпечують баланс між інноваціями та соціальною стабільністю у стратегіях розвитку?

8. У яких випадках досвід розвинутих країн не можна безпосередньо переносити на економіку інших країн?

9. Які особливості формування стратегій розвитку характерні для країн транзитивної економіки?

10. Як у країнах із перехідною економікою визначають пріоритети інвестицій та реформ для стабілізації економіки?

11. Які соціальні та інституційні проблеми потребують першочергової уваги у транзитивних економіках?

12. Як можна стимулювати розвиток підприємництва та інновацій у країнах, що розвиваються?

13. Які обмеження ресурсів та інфраструктури впливають на ефективність стратегій країн, що розвиваються?

14. Як забезпечити інтеграцію внутрішнього ринку та міжнародних потоків капіталу у країнах, що розвиваються?

15. Які переваги та ризики спільного формування стратегій у рамках макрорегіональних інтеграційних об’єднань?

16. Як різниця в економічному розвитку країн-членів впливає на спільну стратегічну політику інтеграційних об’єднань?

17. Які механізми координації економічної політики можна застосувати для зменшення дисбалансів у макрорегіональних об’єднаннях?

18. Як оцінювати ефективність стратегій інтеграційних об’єднань з точки зору економічного зростання та соціальної стабільності?

19. Які уроки можна винести з успішних прикладів макрорегіональної інтеграції для національної економічної стратегії?

20. Як поєднувати національні пріоритети та вимоги глобальної економіки під час формування стратегічних орієнтирів?

Тестові завдання з теми 7

1. Скільки існує етапів процесу визначення стратегічних орієнтирів в рамках національні стратегії розвитку соціально-економічних систем:

а) три;

б) п’ять;

в) вісім;

г) чотири?

2. Комплексна економічна категорія, що характеризує здатність держави ефективно використовувати свої ресурси для забезпечення стабільного економічного зростання, поліпшення добробуту населення та утримання стійких позицій на міжнародних ринках – це:

а) конкурентоспроможність країни;

б) конкурентоспроможність регіону;

в) конкурентоспроможність міста;

г) конкурентоспроможність національної економіки.

3. Який принцип враховує думки різних соціальних груп у процесі формування стратегічних орієнтирів:

а) комплексності;

б) гнучкості;

в) орієнтація на довгострокову перспективу;

г) інклюзивності.

4. Основними особливостями інноваційно-орієнтованої економіки є:

а) інвестиції в наукові дослідження та розробки (R&D) та сприяння стартапам і технологічним компаніям;

б) перехід до зеленої економіки та енергоефективність;

в) міжнародна торгівля та залучення інвестицій;

г) забезпечення гнучкості ринку праці та підтримка міграційної політики.

5. Основними особливостями високого рівня інтеграції в глобальну економіку є:

а) інвестиції в наукові дослідження та розробки (R&D) та сприяння стартапам і технологічним компаніям;

б) перехід до зеленої економіки та енергоефективність;

в) міжнародна торгівля та залучення інвестицій;

г) забезпечення гнучкості ринку праці та підтримка міграційної політики.

6. Ключовими елементи стратегії якої розвиненої країни є: інвестиції в науково-дослідні роботи (R&D), підтримка підприємництва та венчурного капіталу, лібералізм у ринковій політиці, інтеграція в глобальну економіку:

а) США;

б) Німеччина;

в) Японія;

г) Швеція.

7. Ключовими елементи стратегії якої розвиненої країни є: активне державне планування, технологічні інновації, експортна стратегія, корпоративна культура:

а) США;

б) Німеччина;

в) Японія;

г) Швеція.

8. Спрощення правових і адміністративних процедур, що стимулює підприємницьку активність – це:

а) лібералізація;

б) дерегуляція;

в) приватизація;

г) консолідація.

9. Ключовими елементи стратегії якої країни транзитивної економіки є: поетапна лібералізація, розвиток спеціальних економічних зон (СЕЗ), державний контроль над ключовими секторами, макроекономічна стабілізація та інвестиції в інфраструктуру:

а) Україна;

б) Польща;

в) Китай;

г) Чехія.

10. Ключовими елементи стратегії якої країни транзитивної економіки є: лібералізація цін та ринку, масова приватизація, інтеграція в міжнародні фінансові ринки, енергетична стратегія:

а) Україна;

б) Польща;

в) Китай;

г) Чехія.

11. Ключовими елементи стратегії якої країни, що розвивається є: соціальні програми, інвестиції в інфраструктуру, розвиток аграрного сектору:

а) Індія;

б) Бразилія;

в) Нігерія;

г) Мексика.

12. Ключовими елементи стратегії якої країни, що розвивається, є: лібералізація торгівлі, приватизація державних підприємств, розвиток ІТ-сектору:

а) Індія;

б) Бразилія;

в) Нігерія;

г) Мексика.

13. Для стратегій розвитку країн транзитивної економіки характерними є: поєднання ринкових механізмів із державною підтримкою, інституційні реформи, приватизація та інтеграція у макрорегіональні економічні об’єднання. Яка країна є типовим прикладом реалізації такої економічної стратегії:

а) Польща;

б) Японія;

в) Канада;

г) Швеція?

Тема 8. Глобальні стратегії розвитку соціально-економічних систем

Мета – формування у здобувачів вищої освіти умінь аналізувати глобальні економічні тенденції та їхній вплив на розвиток соціально-економічних систем, визначати ключові міжнародні стратегічні орієнтири, оцінювати можливості та ризики інтеграції у світову економіку, а також розробляти обґрунтовані рекомендації щодо адаптації національних і регіональних стратегій до глобальних викликів і перспектив розвитку.

Основні питання

8.1. Стратегічні мотиви суб'єктів глобальної економічної діяльності та економічні інтереси її учасників.

8.2. Інституціоналізація глобального економічного середовища як засіб узгодження інтересів суб'єктів міжнародної економічної діяльності.

8.3. Формування глобальної системи цивілізаційних та соціокультурних цінностей.

8.4. Глобальні економічні стратегії розвитку соціально-економічних систем та механізми їхньої реалізації.

Ключові слова: глобалізація, стратегічні орієнтири, економічні системи, міжнародна інтеграція, макроекономічна стабільність, інновації, конкурентоспроможність, розвиток людського капіталу, міжнародні інвестиції, торгівельні угоди, сталий розвиток, технологічний прогрес, економічні ризики, регіональні стратегії, глобальні тенденції.

Рекомендована література: [1; 4; 6; 8; 11; 13; 15 – 18; 22].

Практичні завдання

Завдання 8.1. Діагностичне завдання: оцінювання глобальної системи соціокультурних цінностей Північноамериканської зони вільної торгівлі (USMCA).

Мета завдання: формуванні здатності у здобувачів вищої освіти комплексно оцінювати глобальну систему соціокультурних цінностей Північноамериканської зони вільної торгівлі (USMCA), розкриваючи взаємозв'язок між культурними нормами, інституційними особливостями та економічною взаємодією країн регіону.

Методичні рекомендації

1. У процесі виконання завдання, на першому етапі, необхідно передусім вибудувати концептуальне поле дослідження, у якому важливо чітко визначити зміст поняття «глобальна система соціокультурних цінностей». Доцільно акцентувати увагу на тому, що соціокультурні цінності є не лише наборами норм і традицій, а й фундаментальними механізмами, які визначають поведінкові моделі індивідів, характер функціонування інституцій, бізнес-практики, суспільні очікування та структуру соціальної взаємодії. На цьому етапі варто окреслити теоретичні підходи, які дозволяють інтерпретувати соціокультурні відмінності у глобальному просторі: зокрема, концепцію культурних вимірів Гофстеде, теорію міжкультурної комунікації Холла, підходи інституціональної економічної теорії та соціології цінностей. Така теоретична основа допоможе надалі оцінювати країни Північноамериканської зони вільної торгівлі не як окремі одиниці, а як взаємопов’язані елементи спільної регіональної системи.

2. На другому етапі необхідно провести аналіз соціокультурних характеристик кожної з країн, що входять до USMCA. Розглядаючи США, важливо підкреслити їхнє історичне формування культури індивідуалізму, підприємливості, конкурентності та прагматизму, а також вплив протестантської етики та ринкового лібералізму на трудові та управлінські практики. Під час дослідження Канади слід звернути увагу на поєднання ліберальних демократичних традицій з високим рівнем соціальної відповідальності, мультикультуралізму та поваги до прав людини, що формує інклюзивний і партнерський стиль комунікації у бізнесі. Аналізуючи Мексику, варто зазначити важливість колективістських цінностей, значущість соціальних ієрархій, роль католицької традиції, орієнтацію на міжособистісні зв’язки та особливості формування довіри в діловому середовищі. Для успішності роботи необхідно виявити ті культурні чинники, які визначають економічну поведінку, управління підприємствами, переговорні стратегії, ставлення до ризику та рівень толерантності до невизначеності.

3. На третьому етапі визначити, як соціокультурні моделі трьох країн взаємодіють у межах спільного економічного простору та наскільки вони формують спільний культурно-ціннісний контекст. На цьому етапі слід проаналізувати механізми культурної інтеграції, які виникли під впливом тривалих економічних контактів, спільних ринкових стандартів, регуляторних угод і транскордонних міграційних потоків. Важливо звернути увагу на те, як американський прагматизм та орієнтація на швидкий

результат співіснують з канадською соціальною орієнтацією та мексиканською персоналізованою культурою. Аналіз має включати виявлення точок культурного узгодження, таких як спільне розуміння ролі конкуренції, ринкових свобод і підприємництва, а також точок напруги, наприклад, різне ставлення до трудових стандартів, екологічних вимог, соціальних гарантій і регуляції бізнесу. Доречно оцінити, як трансформація NAFTA у USMCA змінила соціокультурний баланс регіону, зокрема через посилення екологічних норм, вимог до трудових прав та регулювання інновацій. Це дозволяє зрозуміти, яким чином оновлена угода стимулює формування спільних цінностей у сфері відповідального виробництва, сталого розвитку та цифрової економіки.

4. У рамках четвертого етапу розкрити вплив соціокультурних цінностей на ключові економічні процеси всередині регіону. Здобувачі вищої освіти мають проаналізувати, як культурні відмінності та подібності впливають на формування транскордонних ланцюгів поставок, стиль корпоративного управління, моделі інноваційності та характер трудових відносин. Доцільно дослідити, як високий рівень індивідуалізму в США стимулює підприємництво та технологічні інновації, як канадська модель соціального партнерства сприяє стабільності та довірі в економічній взаємодії, а як мексиканські соціальні традиції впливають на структуру виробництва, рівень неформальної зайнятості та специфіку комунікацій у бізнесі. Особливо важливо оцінити взаємозв’язок між культурними нормами та якістю інституцій, оскільки інституційна ефективність, прозорість управління та довіра до регуляторних механізмів значною мірою визначають загальний рівень економічної інтеграції та конкурентоспроможності регіону.

5. На п’ятому етапі дослідження необхідно підготувати комплексний узагальнений висновок, у якому слід не лише перелічити результати дослідження, а й показати системні закономірності у формуванні соціокультурного середовища Північноамериканської зони вільної торгівлі. Доцільно аргументувати, яким чином наявна система цінностей сприяє або обмежує розвиток регіону, які виклики залишаються актуальними та які напрями подальшої культурної інтеграції можуть зміцнити економічну співпрацю. Важливо власне бачення перспектив регіону в умовах глобальної конкуренції, оскільки саме здатність поєднувати різні культурні моделі, адаптувати інституції до нових вимог і формувати узгоджені стандарти соціальної відповідальності визначатиме майбутню динаміку Північноамериканського економічного простору.

Завдання 8.2. Аналіз кейсів.

Мета завдання: формування у здобувачів вищої освіти здатності комплексно аналізувати та оцінювати стратегічні мотиви й економічні інтереси різних суб'єктів глобальної економічної діяльності, виявляти механізми інституціоналізації міжнародного економічного середовища та розуміти роль соціокультурних і цивілізаційних цінностей у формуванні глобальних економічних стратегій.

Методичні рекомендації

Кейс 1. Мотиви виходу транснаціональної корпорації на ринки Південно-Східної Азії.

Велика європейська транснаціональна корпорація з виробництва електроніки планує розширити присутність у країнах Південно-Східної Азії. Цей регіон характеризується високою динамікою економічного розвитку, зростанням купівельної спроможності населення та доступністю кваліфікованої, але порівняно дешевої робочої сили. Водночас ринок відзначається високою конкуренцією, культурною різноманітністю та регуляторними бар'єрами. Керівництво корпорації прагне визначити стратегічні мотиви виходу на нові ринки та оцінити економічні інтереси ключових учасників.

Завдання:

визначити основні мотиви глобальної експансії компанії;

ідентифікувати вигоди та ризики для корпорації й приймаючих країн;

визначити інтереси локальних виробників, споживачів і державних інституцій;

запропонувати стратегічну модель виходу на ринок.

Кейс 2. Реформування інституційного середовища в Африканському Союзі задля узгодження інтересів учасників торгівлі.

Африканський Союз працює над реалізацією Африканської континентальної зони вільної торгівлі, проте процес ускладнюється нерівномірністю розвитку країн, відмінностями у митній політиці, слабкістю інституцій та низьким рівнем довіри між державами. Для ефективного функціонування інтеграційного простору необхідно створити нові механізми координації, стандартизації та захисту інтересів різних суб'єктів. Розробляють пропозиції щодо зміцнення регуляторних інститутів і підвищення прозорості процедур.

Завдання:

оцінити ключові бар’єри інституціоналізації єдиного економічного простору;

визначити інтереси країн-учасниць та їхні потенційні конфлікти;

запропонувати інституційні реформи для узгодження інтересів;

окреслити механізми моніторингу та контролю виконання угод.

Кейс 3. Формування спільних соціокультурних цінностей у Південноамериканському економічному просторі.

У регіоні МЕРКОСУР останніми роками зростає потреба у формуванні єдиного культурно-ціннісного простору, що забезпечить ефективнішу інтеграцію. Країни мають значну культурну близькість, але відрізняються історичними моделями розвитку, політичними системами та підходами до соціальних стандартів. Для поглиблення інтеграції уряди розглядають програми культурного обміну, спільні освітні ініціативи та узгодження підходів до трудових норм.

Завдання:

проаналізувати спільні та відмінні елементи соціокультурних систем країн;

визначити чинники, що сприяють або ускладнюють формування спільної ціннісної платформи;

оцінити вплив соціокультурної єдності на економічне співробітництво;

запропонувати напрями розвитку регіональної культурної інтеграції.

Кейс 4. Розроблення глобальної економічної стратегії для інноваційного розвитку Скандинавського регіону.

Скандинавські країни традиційно демонструють високий рівень інноваційності, соціальної відповідальності та ефективності державного управління. В умовах глобальної конкуренції вони прагнуть сформувати спільну стратегію, яка забезпечить технологічне лідерство, стійкий розвиток і збереження соціальних стандартів. Основні виклики включають глобальний тиск на ринок праці, потребу в екологічній модернізації та залежність від міжнародних ринків збуту.

Завдання:

визначити стратегічні цілі регіону в глобальному економічному просторі;

проаналізувати можливості розвитку інноваційних секторів;

оцінити бар’єри реалізації довгострокової стратегії;

розробити механізми забезпечення конкурентоспроможності в умовах світової конкуренції.

Завдання 8.3. Вивчення понятійно-категоріального апарату теми

Мета завдання: формування здатності визначати та грамотно використовувати науковий апарат та основні категорії навчальної дисципліни.

Методичні рекомендації

Уважно прочитайте поняття та визначення, наведені в табл. 11, вставте пропущені. Для виконання завдання можна скористатися конспектом лекцій або презентацією (на сайті ПНС ХНЕУ ім. С. Кузнеця).

Таблиця 11

Ключові поняття теми 8

Поняття	Визначення
Стратегічні мотиви	–
Економічні мотиви	–
Технологічні мотиви	–
Транснаціональні корпорації (ТНК)	–
–	Складний, динамічний та багатофакторний процес, що відбувається під впливом економічних, політичних, технологічних та екологічних змін
–	Система етичних та моральних орієнтирів, які визначають основоположні принципи поведінки, світоглядні позиції та норми взаємодії у межах конкретної цивілізації або між різними цивілізаціями
Екологічна свідомість	–
–	Система значущих ідей, норм та ідеалів, які відображають суспільні уявлення про бажані форми поведінки, моральні принципи та культурні орієнтири, що регулюють життя соціуму
–	Концептуальні підходи до управління економічними процесами на міжнародному рівні, спрямовані на забезпечення стійкого, інклюзивного і довгострокового зростання в умовах глобалізації
Міжнародні економічні організації	–
Регіональні блоки	–
Неурядові організації	–
Міжнародні фінансові інституції	–

Запитання для роздумів і обговорення

1. Які стратегічні мотиви спонукають транснаціональні корпорації виходити на нові ринки і як вони співвідносяться з інтересами держав?

2. Як економічні інтереси різних учасників глобальної економіки можуть конфліктувати або співпадати під час реалізації міжнародних проєктів?

3. Які чинники визначають пріоритети держав у виборі стратегій глобальної економічної інтеграції?

4. Як національні компанії можуть захищати свої економічні інтереси в умовах глобальної конкуренції?

5. Яким чином глобальні економічні кризи впливають на стратегічні мотиви суб'єктів міжнародної діяльності?

6. Які інституційні механізми сприяють узгодженню інтересів різних країн у межах міжнародних економічних угод?

7. Як міжнародні організації можуть забезпечувати баланс між свободою ринку та регуляторними вимогами держав?

8. Які інструменти інституціоналізації найбільш ефективні для зменшення торгових і фінансових ризиків у глобальній економіці?

9. Як соціокультурні цінності окремих країн впливають на прийняття економічних рішень у глобальному контексті?

10. Які механізми формування спільної системи цивілізаційних цінностей можуть посилити економічну інтеграцію регіонів?

11. Як глобальні культурні відмінності впливають на стратегічне партнерство між країнами та корпораціями?

12. Яким чином міжнародні економічні стратегії можуть враховувати соціальні та екологічні пріоритети учасників ринку?

13. Як визначити пріоритетні напрями розвитку соціально-економічних систем у глобальному масштабі?

14. Які інструменти реалізації глобальних стратегій найбільш ефективні для забезпечення стійкого економічного зростання?

15. Як взаємодія державного регулювання і ринкових механізмів формує глобальні економічні стратегії?

16. Які ризики виникають під час реалізації глобальних стратегій розвитку для національних економік?

17. Як оцінити вплив стратегічних рішень транснаціональних корпорацій на соціокультурні системи приймаючих країн?

18. Які підходи до узгодження інтересів суб'єктів міжнародної економічної діяльності забезпечують довгострокову стабільність ринків?

19. Як глобальні економічні стратегії можуть сприяти розвитку інноваційних секторів у різних країнах?

20. Які методи моніторингу та оцінювання ефективності глобальних стратегій є найбільш дієвими для практичного управління економічним розвитком?

Тестові завдання з теми 8

1. Цілями макрорегіональних інтеграційних об'єднань є:

а) економічна інтеграція;

б) політична нестабільність;

в) соціальний розвиток;

г) екологічна стійкість.

2. Перспективами розвитку макрорегіональних інтеграційних об'єднань є:

а) посилення економічної співпраці;

б) поліпшення соціальних умов;

в) розвиток інновацій;

г) заохочення проявів глобальних викликів.

3. Які стратегічні мотиви суб'єктів глобальної економічної діяльності характеризуються такими ознаками: зростання прибутку, диверсифікація ризиків, доступ до нових ринків:

а) конкурентні мотиви;

б) соціальні та культурні мотиви;

в) політичні мотиви;

г) економічні мотиви?

4. Які стратегічні мотиви суб'єктів глобальної економічної діяльності характеризуються такими ознаками: лобізм, регуляторні умови:

а) конкурентні мотиви;

б) соціальні та культурні мотиви;

в) політичні мотиви;

г) економічні мотиви?

5. Економічними інтересами міжнародних фінансових інституцій є:
а) стабільність глобальної економіки;
б) лібералізація торгівлі;
в) соціальний розвиток;
г) економічний розвиток.

6. Економічними інтересами міжнародних організацій є:
а) екологічна стійкість;
б) економічний розвиток;
в) лібералізація торгівлі;
г) економічне співробітництво.

7. Міжнародними економічними організаціями є:
а) СОТ;
б) МВФ;
в) Світовий банк;
г) ЄС.

8. Визначте чинники, що впливають на формування глобальних цінностей:
а) технологічний прогрес;
б) політичний вплив;
в) конфлікти та діалог між цивілізаціями;
г) міграція та культурне змішування.

9. Соціокультурні цінності формуються під впливом:
а) політичних умов;
б) релігійних умов;
в) економічних умов;
г) історичних умов.

10. Основними рисами інноваційно-орієнтованої стратегії є:
а) цифровізація економіки;
б) промисловість 4.0;
в) інклюзивність;
г) розширення державної участі в економіці.

11. Основними рисами неоліберальної стратегії є:

а) цифровізація економіки;

б) промисловість 4.0;

в) інклюзивність;

г) розширення державної участі в економіці.

12. Який механізм у рамках реалізації стратегії характеризується такими особливостями: інноваційні програми та цифровізація:

а) інституційний механізм;

б) технологічний механізм;

в) соціальний механізм;

г) економічний механізм?

13. Який механізм у рамках реалізації стратегії характеризується такими особливостями: міжнародні організації та національні уряди:

а) інституційний механізм;

б) технологічний механізм;

в) соціальний механізм;

г) економічний механізм.

14. Який із перелічених чинників є ключовим стратегічним мотивом виходу транснаціональної корпорації на нові ринки:

а) культурна інтеграція;

б) прагнення до збільшення ринкової частки та прибутку;

в) забезпечення екологічної відповідальності;

г) розвиток соціальних програм у країні перебування?

15. Який механізм інституціоналізації сприяє узгодженню економічних інтересів держав у рамках міжнародних торгових угод:

а) соціальні стандарти;

б) регуляторні органи та міжнародні організації;

в) науково-технічне співробітництво;

г) валютне маневрування?

Рекомендована література

Основна

1. Атаманюк Р. Ф. Соціальна економіка : навч. посіб. / Р. Ф. Атаманюк. – Львів : Новий Світ-2000, 2020. – 203 с.

2. Благун І. С. Статистичний аналіз і моделювання соціально-економічних об’єктів та процесів : підручник / І. С. Благун [та ін.] ; за ред. В. П. Кічора ; М-во освіти і науки України; Нац. ун-т «Львів. політехніка» ; Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника. – Львів : Растр-7, 2022. – 341 с.

3. Вінічук М. В. Економічна безпека держави : соціально-економічний вимір : навч. посіб. / М. В. Вінчук. – Львів : Ліга-Прес, 2022. – 322 с.

4. Галущак М. П. Прогнозування соціально-економічних процесів : навч. посіб. / М. П. Галущак. – Тернопіль : ФОП Паляниця, 2021. – 160 с.

5. Соціально-економічна безпека : навч. посіб. / О. В. Безпалько, А. Д. Бергер, Т. М. Березянко ; [за заг. ред. О. І. Драган]. – Київ : КРОНА, 2021. – 277 с.

6. Тульчинська С. О. Стратегії розвитку соціально-економічних систем : навч. посіб. для здобувачів ступеня магістра за освітньою програмою «Економіка і бізнес» спец. 051 «Економіка» / С. О. Тульчинська. – Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2024. – 239 с.

7. Яцура В. В. Соціально-економічне прогнозування : навч. посіб. / В. В. Яцура, О. С. Сенишин, М. О. Горинь ; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Львів : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2020. – 410 с.

Додаткова

8. Білоус О. П. Розвиток соціально-економічних систем в геоекономічному просторі : монографія / [О. П. Білоус та ін. ; за ред. С. М. Співака] ; М-во освіти і науки України, Терноп. нац. техн. ун-т ім. І. Пулюя. – Тернопіль : ФОП Паляниця В. А., 2024. – 317 с.

9. Благун І. С. Моделювання та прогнозування соціально-економічних систем / І. С. Благун. – Івано-Франківськ : Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2024. – 289 с.

10. Звєряков М. І. Стратегування регіонального розвитку : теорія, методологія, концепція : монографія / М. І. Звєряков ; Одеський національний економічний університет МОН України. – Одеса : Атлант ВОІ СОІУ, 2021. – 241 с.

11. Іванісов О. В. Діагностика середовища функціонування соціально-економічних систем [Електронний ресурс] / О. В. Іванісов, Р. О. Безугла // Сучасні тенденції та розвиток соціально-економічних систем : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, 4 грудня 2024 року : тези допов. – Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2024. – С. 264–266. – Режим доступу : http://repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/35062.

12. Іванісов О. В. Підвищення соціальної безпеки України в умовах військового стану / О. В. Іванісов, В. М. Лугова, А. В. Семенченко [Електронний ресурс] // Scientific Research: Modern Challenges and Prospects : XX International scientific and practical conference (April 24 – 26, 2024). – Prague, Czech Republic. International Scientific Unity, 2024. – P. 59–62. – Access mode : http://repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/32610.

13. Лугова В. М. Роль соціальної економіки у сучасному суспільстві [Електронний ресурс] / В. М. Лугова, С. В. Мішина, Ю. В. Сотнікова // XX International scientific and practical conference «Scientific Research: Modern Challenges and Prospects» (April 24 – 26, 2024). – Prague, Czech Republic. International Scientific Unity, 2024. – P. 50–54. – Access mode : http://repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/32421.

14. Мішина С. В. Досвід соціально-економічного розвитку Сінгапуру: особливості та можливості застосування в Україні [Електронний ресурс] / С. В. Мішина, О. Ю. Мішин // Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка». – 2024. – № 4. – С. 37–57. – Режим доступу : http://repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/32420.

15. Chomać-Pierzecka. Domestic Tourism Preferences of Polish Tourist Services' Market in Light of Contemporary Socio-economic Challenges. In: A. Kavoura, T. Borges-Tiago, F. Tiago. Strategic Innovative Marketing and Tourism. ICSIMAT 2023 [Electronic resource] // Springer Proceedings in Business and Economics. Springer, Cham. – Access mode : https://doi.org/10.1007/978-3-031-51038-0_52.

16. Modeling the cybersecurity of the socio-economic system under martial law [Electronic resource] / M. Izha, T. Pachomova, O. Lypach // Financial Credit Act Probl Theory Pract [Internet]. – 2023. – Jun 30 [Cited

2024 Dec 11]. – Access mode : https://doi.org/10.55643/fcaptp.3.50.2023.4075.

17. Tarasovych L. Coherence of Marketing Imperatives for Managing the Development of Socio-Economic Systems [Electronic resource] / L. Tarasovych // Scientific Horizons. – 2021. – No. 24 (7). – P. 81–89. – Access mode : https://10.48077/scihor.24(7).2021.81-89.

18. Theokritoff E. Adaptation constraints in scenarios of socio-economic development [Electronic resource] / E. Theokritoff // Adaptation constraints in scenarios of socio-economic development. – 2023. – Access mode : https://doi.org/10.1038/s41598-023-46931-1.

19. Towards an Evolutionary Understanding of the Current Global Socio-Economic Crisis and Restructuring: From a Conjunctural to a Structural and Evolutionary Perspective [Electronic resource] / C. Vlados // World Econ. – 2018. – No. 9. – P. 15–33. – Access mode : https://doi.org/10.5430/rwe.v9n1p15.

Інформаційні ресурси

20. Кодекс законів про працю України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08.

21. Про зайнятість населення : Закон України № 5067-VI від 05.07.2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/go/5067-17?utm_source=chatgpt.com.

22. Регламент (ЄС) 2023/734 Європейського парламенту та Ради від 15 березня 2023 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2023/734/oj/eng.

23. Policy Guide on Legal Frameworks for the Social and Solidarity Economy (OECD, 2023) [Electronic resource]. – Access mode : https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2023/03/policy-guide-on-legal-frameworks-for-the-social-and-solidarity-economy_c0ffd018/9c228f62-en.pdf.

Зміст

Вступ 3
Змістовий модуль 1. Теоретичні засади функціонування та розвитку соціально-економічних систем 6
Тема 1. Сутність, структура та типологія моделей соціально-економічних систем 6
Практичні завдання 6
Питання для роздумів і обговорення 9
Тестові завдання з теми 1 11
Тема 2. Основні засади стратегічного управління соціально-економічними системами 13
Практичні завдання 13
Питання для роздумів і обговорення 20
Тестові завдання з теми 2 21
Тема 3. Стратегічний розвиток конкурентоспроможності соціально-економічних систем 23
Практичні завдання 23
Питання для роздумів і обговорення 31
Тестові завдання з теми 3 32
Тема 4. Інституційне забезпечення розвитку соціально-економічних систем 36
Практичні завдання 36
Питання для роздумів і обговорення 43
Тестові завдання з теми 4 44
Змістовий модуль 2. Особливості функціонування та розвитку соціально-економічних систем різних рівнів 46
Тема 5. Управління організацією як соціально-економічною системою 46
Практичні завдання 46
Питання для роздумів і обговорення 54
Тестові завдання з теми 5 55
Тема 6. Управління розвитком регіональних соціально-економічних систем 58
Практичні завдання 58
Питання для роздумів і обговорення 66
Тестові завдання з теми 6 67

Тема 7. Національні стратегії розвитку соціально-економічних систем 70
Практичні завдання 70
Запитання для роздумів і обговорення 77
Тестові завдання з теми 7 78
Тема 8. Глобальні стратегії розвитку соціально-економічних систем 81
Практичні завдання 81
Запитання для роздумів і обговорення 87
Тестові завдання з теми 8 88
Рекомендована література 91
Основна 91
Додаткова 91
Інформаційні ресурси 93

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

ЗАКОНОМІРНОСТІ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ

Методичні рекомендації до практичних завдань

для здобувачів вищої освіти спеціальності С1 «Економіка та міжнародні економічні відносини (за спеціалізаціями)» освітньо-наукової програми «Економіка» третього (освітньо-наукового) рівня

Самостійне електронне текстове мережеве видання

Укладач **Іванісов** Олег Вікторович

Відповідальний за видання *Г. В. Назарова*

Редактор *В. О. Дмитрієва*

Коректор *В. О. Дмитрієва*

План 2026 р. Поз. № 55 ЕВ. Обсяг 96 с.

Видавець і виготовлювач – ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 61165, м. Харків, просп. Науки, 9-А

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру ***ДК № 4853 від 20.02.2015 р.***